

નિવેદન.

(ત્રીજી આવૃત્તિ)

પરમોપકારી પ્રાતઃસ્મરણીય યોગનિષ્ઠ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજીએ આ ગ્રંથ પાદરામા સંવત ૧૯૫૯ ના માગસર વહી ૩ ના રોજ પૂર્ણ કર્યો હતો અને તે કાવોડાનિવાસી શેઠ રતનચંદ લાધાજી તથા શેઠ ઝવેરભાઈ ભાગવાનદાસની આર્થિક દ્રવ્યરુહાયથી પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યો હતો, જે ખપી જવાથી શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી સં. ૧૯૬૯ મા શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રંથમાળાના ગ્રંથાક ૨૬ તરીકે તેની ણીજી આવૃત્તિ પ્રકટ કરવામાં આવી હતી અને આ ણીજી આવૃત્તિ પણ ખસાસ થઈ જવાથી શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી ગ્રંથાક (૨૬) તરીકે જ ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર પડી છે, જે તેની લોકપ્રિયતા તથા ઉપયોગિતા બતાવે છે.

આ ગ્રંથમા આત્માને શાંતિ શાંતિ થકી મળે, તેના ઉપાયો, આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ અને તે ચમત્ક્રમ માટે આત્મા અને કર્મને! મંજાંધ અને કર્મના મૂળભેદ ૮ તથા ઉત્તરભેદ ૧૫૮ છે તેનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે, તેમજ બ્રહ્માત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા એ ત્રણ પ્રકારના આત્માનું સ્વરૂપ વર્ણવી છેવટે ઉપદેશ આપેલ છે એમ નિશ્ચય કરવાના આવ્યો છે

આચાર્ય મહારાજ પોતાની હયાતીમાં જ ૧૦૮ અંથો તૈયાર કરી પ્રગટાવી ગયા છે તે પૈકી ઘણાક અંથોની ચાર ચાર આવૃત્તિઓ થવા પામી છે. તેમજ લગભગ ૩૫ અંથો તો બીલકુલ શિલક્રમા જ નથી, જેની આવૃત્તિઓ કાઢવી રહી. આમાનાં કેટલાક અંથો નાં પ્રીટીશ સરકાર તથા શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારના કેળવણીખાનાએ તથા લાયબ્રેરીઓ માટે મંજૂર કર્યા છે. આ ઉપરથી આ પુસ્તકોની ઉપયોગિતા જણાઇ આવશે.

આવા ઉપયોગી આત્મહિતના અંથોદ્ધારા જિજ્ઞાસુ વાંચકો આત્મકલ્યાણ સાથે પરમ શાંતિ મેળવે એમ ઇચ્છાય છે.

આ અંથ પ્રકાશનમા ગામ અશુભલુના ગાંધી આધાર તે શા ગોવિંદનદાસ હીરાચંદની વિધવા, હા. છોટાલાલ મોહોલાલ એમણે ૩૧ ૧૮૦)ની દ્રવ્ય સહાય કરી જ્ઞાન અને ભક્તિનો અપૂર્વ લાભ લીધો છે જે અત્યંત પ્રશસ્ત અને પ્રશંસનીય દોષ મહાનરકથી તેમનો ધન્યવાદપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

પાદરા
૨૬-૮-૨૬
અ. ૧૯૮૨

}

વકીલ મોહનલાલ હિમચંદ.
શ્રી અં જ્ઞાં પ્રં મહા.

શ્રી અધ્યાત્મશાંતિ

— ચોથી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના —

પરમોપકારી અષ્ટાંગયોગાધ્યાત્મત્રિવાકર આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ધુલ્લિસાગરસૂરીશ્વરજીએ માનવ-આત્મકલ્યાણ અર્થે, આત્મશાંતિ અર્થે આ અથ સં પ્રથમ પાદરાખ્યાતે સં. ૧૯૫૯ ના માર્ગસર વહી ૩ તારાજ પૂર્ણ કર્યો હતો તેની બીજી આવૃત્તિ સં ૧૯૬૯ માં અને ત્રીજી આવૃત્તિ સ. ૧૯૮૨ માં પ્રકટ કરવામાં આવી હતી તે આવૃત્તિ પણ ખૂબી જવાથી મહાજને આ ચોથી આવૃત્તિ પ્રકટ કરી વાચકો સમક્ષ રજૂ કરતાં હવે થાય છે ચોથી આવૃત્તિનું પ્રાકૃત્ય એ તેની લોકપ્રિયતા સ્વયં છે.

અનંતકાળથી ભવબ્રમણ કરતા આત્માને આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિના દુઃખોની અશાંતિ મજાકાળ પ્રવર્તે છે તેમાંથી ધર્મ-આત્માનું સ્વરૂપ-સ્વકૃતંવ્ય અને સદ્બોધના અમૃતવારી છાટી-શાંતિ આપવા આ અથ ગુરુશ્રીએ લખ્યો છે તે વિચાર-સમજપૂર્વક વાચી માનવ માત્ર નિજાત્માની શાંતિ મેળવી શકે છે

શ્રી જ્ઞેન શ્વેતાશ્વર કૉન્કર સના ૧૯ માં અધિવેશન તથા સુવર્ણ-મંડોલસવ પ્રસંગે શ્રી સધપ્રગતિ નામનો શ્રી ગુરુદેવનો અથ પ્રકટ કર્યો છે. કૉન્કર સનુ ખ્યેય શ્રી સમસ્ત સધની પ્રગતિ જ છે તદ્દયે તે ખૂબ પ્રયામો કરે છે, તેને સદ્વાચક થાય તે માટે આ અથ 'સધપ્રગતિ' ખરા વખતે જ પ્રકટ કર્યો છે. ભગવાત્માએ તે વાચી આત્મકલ્યાણ સાધે

આ અથ સાથે જ આ વર્ગે શ્રી આનંદધન પદ સંપ્રદ-ભાવાય ત્રીજી આવૃત્તિ, અધ્યાત્મશાંતિ ચોથી આવૃત્તિ, સાંવત્સરિક દ્વિમાપના ત્રીજી આવૃત્તિ, આત્મશક્તિપ્રકાશ ત્રીજી આવૃત્તિ-આ અથો મંડળે પ્રકટ કર્યા છે.

આ અથો માઘત-સભાળપૂર્વક, વાચકો વાચે-વિચારે ને હવનમાં ઉતારી આત્મકલ્યાણ સાધે એ ભાવના

મુંબઈ

૨૦૦૮ ના, જુલૈ વદી ૧૧

શ્રી રવિમાગજી જય નિ દિન

મણિલાલ મોહનલાલ પાદમકર
મંગળદાસ લટલુભાઈ ધડીયાળી
ચંદુલાલ નગીનદાસ ભાંખરીઆ
મંત્રીઓ

શ્રી અ માન પ્ર મંડળ-મુંબઈ

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી ગ્રંથમાળામાં પ્રગટ થયેલા ૧૧૦-ગ્રંથો.

- ૧ અધ્યાત્મવ્યાખ્યાનમાળા.
- ૨ લજ્જનસંગ્રહ લાગ ૨ નો.
- ૩ લજ્જનસંગ્રહ લાગ ૩ નો
- ૪ સમાધિશતકમ્.
- ૫ અનુલવપચ્ચીશી.
- ૬ આત્મપ્રદીપ.
- ૭ લજ્જનસંગ્રહ લાગ ૪ થો.
- ૮ પરમાત્મદર્શન.
- ૯ પરમાત્મજયોતિ (આવૃત્તિ ૨)
- ૧૦ તત્ત્વખિંદુ.
- ૧૧ શુદ્ધાનુરાગ (આવૃત્તિ બીજી)
- ૧૨-૧૩ લજ્જનસંગ્રહ લાગ ૫ મો તથા જ્ઞાનદીપિકા.
- ૧૪ તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આ. ત્રીજી)
- ૧૫ અધ્યાત્મલજ્જન સંગ્રહ
- ૧૬ શુરુબોધ (આ. બીજી)
- ૧૭ તત્ત્વજ્ઞાનદીપિકા (આ. ૨)
- ૧૮ ગદ્યંલીસંગ્રહ ભા. ૧. (આ. ૨)
- ૧૯-૨૦ શ્રાવકધર્મસ્વરૂપ ભા. ૧-૨
- ૨૧ લજ્જનપદ સંગ્રહ લાગ ૬ થો.
- ૨૨ વચનામૃત.
- ૨૩ ચોગદીપક (આ. ૨)
- ૨૪ જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા

- ૨૫ આનંદધનપદ ભાવાર્થ (આ. ૩)
 ૨૬ અધ્યાત્મશાંતિ (આ. ચોથી)
 ૨૭ કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો.
 ૨૮ જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ
 ૨૯ કુમારપાલ (હિંદી)
 ૩૦ થી ૩૪ સુખસાગર ગુરુગીતા ગ્રન્થ ૫.
 ૩૫ ષડ્દ્રવ્યવિચાર (આવૃત્તિ ૩)
 ૩૬ વિજયપુર વૃત્તાત.
 ૩૭ સાબરમતી ગુણશિક્ષણ કાવ્ય.
 ૩૮ પ્રતિજ્ઞાપાલન.
 ૩૯-૪૦-૪૧ જૈનગચ્છમતપ્રબંધ, સંધ્યપ્રગતિ, જૈનગીતા.
 ૪૨ જૈનધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભાગ ૧.
 ૪૩ મિત્રમૈત્રી.
 ૪૪ શિષ્યોપનિષદ્.
 ૪૫ જૈનોપનિષદ્.
 ૪૬-૪૭ ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તથા પત્ર સદુપદેશ ભા. ૧ લો.
 ૪૮ ભજનસંગ્રહ ભા. ૮
 ૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧, (આ. ૨)
 ૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧ ના ચાર કડકા ગુદા પાકા બાધેલા
 ૫૦ કર્મયોગ (આવૃત્તિ બીજી)
 ૫૧ આત્મદર્શન.
 ૫૨ જ્ઞાનસદ્કારશિક્ષણ કાવ્ય.
 ૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨, (આ. ૨)
 ૫૪ ગદ્યુદ્ધી મંત્રક ભા. ૨, (આ. ૨)
 ૫૪ ગદ્યુદ્ધી મંત્રક ભા. ૧-૨ ભેગા પાકા બાધેલા.

૫૫ કર્મપ્રકૃતિટીકા લાવાતર.

૫૬ ગુરુગીત ગહુલીસંગ્રહ.

૫૭-૫૮ આગમસાર અને અધ્યાત્મ ગીતા. (આ. ૨)

૫૯ દેવવંદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્રહ

૬૦ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧ લો.

૬૧ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૯

૬૨ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૧૦

૬૩ પત્રસદુપદેશ ભાગ ૨

૬૪ ધાતુપ્રતિભા લેખસંગ્રહ ભા ૨

૬૫ જૈનદ્રષ્ટિએ ઇશાવાસ્યોપનિષદ્ધ લાવાર્થ વિવેચન.

૬૬ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧-૨

૬૭ સ્નાત્રપૂજા.

૬૮ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને તેમનું જીવનચરિત્ર.

૬૯-૭૨ શુદ્ધોપયોગ વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથ ૪

૭૩-૭૭ સંઘકર્તૃત્વ વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથ ૫

૭૮ લાલા ભજપતરાય અને જૈનધર્મ.

૭૯ ચિન્તામણિ.

૮૦-૮૧ જૈનધર્મ અને ખ્રીસ્તિ ધર્મનો મુખ્યબલો
તથા જૈન ખ્રીસ્તિ સંવાદ.

૮૨ સત્યસ્વરૂપ

૮૩ ધ્યાનવિચાર.

૮૪ આત્મશક્તિપ્રકાશ. (આ. ૨)

૮૫ સાંવત્સરિક દામાપના (આ. ૩)

૮૬ આત્મદર્શન (મણિચંદ્રજીન સંગ્રહો) નું વિવેચન

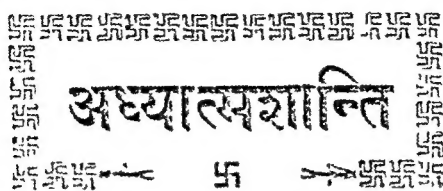
૮૭ જૈનધર્મિક શાંક્રમનાધાન.

- ૮૮ કન્યાવિક્રય નિષેધ.
 ૮૯ આત્મશિક્ષાભાવનાપ્રકાશ.
 ૯૦ આત્મપ્રકાશ.
 ૯૧ શોકવિનાશક ગ્રંથ.
 ૯૨ તત્ત્વવિચાર.
 ૯૩-૯૭ અધ્યાત્મગીતા વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથો ૫.
 ૯૮ જૈનસૂત્રમાં મૂર્તિપૂજા.
 ૯૯ શ્રી યશોવિજયજી નિબંધ.
 ૧૦૦ ભજનપદ સંગ્રહ ભા. ૧૧
 ૧૦૧ „ ભા. ૧, (આ. ૪ થી)
 ૧૦૨ ગુજરાત બૃહદ્દ વિજયપુર વૃત્તાંત.
 ૧૦૩-૪ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર તથા દેવવિલાસ.
 ૧૦૫ મુદ્રિતજૈન શ્લોક ગ્રંથગામીડ
 ૧૦૬ કક્ષાવલી-સુબોધ.
 ૧૦૭ સ્તવનસંગ્રહ (દેવવંદન સહિત)
 ૧૦૮ પત્ર સદુપદેશ ભાગ ૩
 ૧૦૯ શ્રીબુદ્ધિમાગરસૂરીશ્વર સ્મારક ગ્રંથ (સચિત્ર)
 ૧૧૦ પ્રેમગીતા સંસ્કૃત.
 ૧૧૧ યોગનિષ્ઠ આચાર્ય-શ્રીમદ્ બુદ્ધિમાગરચૂરિત્રનું
 વિસ્તાર જીવનચરિત્ર

અન્યો માટે-પત્રઅવગારનું સ્થળ—
 શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ
 ૮, મંગળદાસ લાલુભાઈ ઘડિયાળી
 કે ૩૪૭, અમદાવાદની ગેટ, મુંબઈ ૨

ॐ श्रीशंखेश्वरपार्श्वનાધાય નમઃ । ॐ હૌં શ્રીસરસ્વત્યૈ નમઃ ॥

(ગગલાચરણ અને પ્રયોજન)

હુલા.

સરસતી ભગવતી ભારતી, હૃદય ધરી નિશદિન;
આત્મબોધદાયી શુરુ, ચરણકમળમા લીન. ॥ ૧ ॥
નિજ સ્વરૂપ વિચારતા, ભ્રાતિ દશા દૂર જાય;
રાગ ઠેઘ દૂરે ટલે, સમતારસ મુખ પાય ॥ ૨ ॥
સ્વપરપ્રકાશક દિનમણિ, તાદશ રચના સાર;
કરતા શિવમુખ સંપન્ને, લહિયે ભવજલ પાર. ॥ ૩ ॥
અધ્યાત્મશાન્તિ તણે, અંધ રત્નું મુખકાર;
યથાશક્તિ ઉદયમધ્યે, હોવે પરઉપકાર. ॥ ૪ ॥
ઈદેવ અદિહત છે, સુવિહિત શુરુ નમ હોય;
સ્થાનવાદ જગ દિનમણિ, પ્રગટે નો મુખ લેય. ॥ ૫ ॥

॥ સંગલમ્ ॥

આ સરસ્વતી દેવી, નમસ્કાર ગિરિ ગુરુ ।
અધ્યાત્મશાન્તિનાનાં, પ્રથમ હતોમિ શાન્તિદમ્ ॥ ૧ ॥

॥ ગ્રન્થપ્રયોજનમ્ ॥

યદ્યપિ વદ્વલો ગ્રંથાઃ, સન્તિ પરોપકારિણઃ ।

તથાપ્યયં સુવોધાય, સત્વરમુપકારકઃ ॥ ૨ ॥

કાન્તાધરસુધાસ્વાદાત્ કામિનાં યત્ સુખ મવેત્ ।

અસ્મદ્ ગ્રંથસ્ય પાર્શ્વે તત્, સ્વલ્પાયતે સુષોદધેઃ ॥ ૩ ॥

અધિજ્ઞાત્મસ્વરૂપો યઃ સ મુગ્ધો ભ્રમતિ ધ્રુવં ।

અપારે ધોરસંસારે, તત્પાઙ્કિત્યં મુધા સદા ॥ ૪ ॥

વિના સ્યાદ્ધાદધર્મે વૈ નિર્વાણં હિ કુતો નૃણાં ।

અતો મોક્ષાભિલાપાય સેવ્યો ધર્મો જિનોદિતઃ ॥ ૫ ॥

દ્રવ્યભાવાત્મકો ધર્મો વીતરાગેણ ભાષિતઃ ।

કર્મનાશાય તં ધર્મં, સેવન્તે વિબુધા જના ॥ ૬ ॥

અથ ગુર્જરભાષાયાં લિખ્યતે.

ગ્રન્થારંભ

આ જગત્મા દરેક જીવ મુખની આશા રાખે છે; પણ પાપ કારણની સામગ્રી મળ્યા વિના તાત્કાલિક મુખ પામી શકતા નથી. કેઈ જીવ ધનથી મુખ માને છે. કેઈ પુત્રથી મુખ માને છે. કેઈ રાજ્યથી મુખ માને છે. કેઈ સ્ત્રીસતોગથી મુખ માને છે. કેઈ ખાવામા મુખ માને છે. એમ દરેક જીવો પોતાની ભુદિ પ્રમાણે તે તે વસ્તુમા મુખ માને છે, પણ ખરું મુખ આત્માના સ્પર્શનુ જ્ઞાન થવાથી થાય છે, તેને વિગ્ના જ્ઞાની શેઠ છે.

પ્રશ્ન-શું ધનથી મુખ વતું નથી? ધન વિના મુખ કંઈ કેળવતું નથી, તે આપ ધનમા મુખ નથી એમ માની કંઈ છો?

ઉત્તર-હે ભગ્ય ! હજી તેં આત્માનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી ત્યાં સુધી ધનમા સુખ માને છે; પણ જો ગુરુકૃપાએ આત્માનું સ્વરૂપ જાણ્યામા આવે તો તારી બ્રાતિ દૂર થયા વિના રહેશે નહીં. બુઝો, ધન નવ પ્રકારનું છે. ઘન, ઘાન્ય, દ્વેષ, વસ્તુ, સંયમ, નુવર્ણ, કુપ્ય, દ્વિપદ, ચતુષ્પદ ઇત્યાદિ જે ધન છે, તેમાં જરા પણ સુખ દેખાતું નથી. આપણે જ્યારે જન્મીએ છીએ ત્યારે ઉપર ગુજળ ગણાવેલું ધન સાથે જન્મતું નથી; તેમ આપણા મૃત્યુ બાદ તે ધન સાથે પણ આવતું નથી. ધન છે તે સુખ દુઃખનું કારણ છે, પણ તે જ કંઈ સુખ કહેવાય નહીં સુખ કાંઈ આજે દેખી શકતું નથી. તાત્વિક સુખ તો અદૃષ્ટી છે અને તે સુખ તો આત્મામા રહેલું છે.

પ્રશ્ન-શું ત્યારે ધન થકી દુઃખ થાય છે ? અને જો દુઃખ થતું હોય તો કેવી રીતે થાય છે, તે જતાવો.

ઉત્તર-હે ભગ્ય ! બુઝો, પ્રથમ ધન મેળવવાની આશાએ હવ અનેક પ્રકારના દુઃખ સહન કરે છે. કોઈ સમુદ્રમા પેસે છે, કોઈ પર્વત ઉપર ચઢે છે, કોઈ શુલામળીરી કરે છે, કોઈ ચામના કરે છે, તો પણ તે ધન ભાગ્ય વિના મળી શકતું નથી. અને કદાપિ મળ્યું તો તેને સાચવવાની ચિંતા રહે છે; અને સુખે ફરી ઉપ આવતી નથી હુશ્મનદોકો તે ધન લેવા સાફ તેને મારી નાખે છે તથા કૃપિયા મળ્યા તો એ કૃપિયા મળવાની આશા રાખે, એમ ઉત્તરોત્તર આશા વધતી જાય છે, પણ સંતોષ ધનો નહીં અને સંતોષ વિના સુખ નથી, માટે તેવા બાહ્યધનને પિછાડે છે. બુઝો, રાત્રીના વખતમા સમઘણે જિજ્ઞાસુ ધનપતિ હતા પણ દાઢા દારવા નહીંન રહ્યો પવનગ્રેહે બાહ્યધનની

અદેખાઈથી શ્રીપાળરાજને મારવાનો પ્રયત્ન કર્યો. એક વખત કુમારપાળરાજ ફરતા ફરતાં કોઈ દેશમાં ગામની બહાર આવ્યા. ત્યાં એક ઉંદર દરમાં પેસી સોનામહોરો બહાર લાવતો હતો અને તેના ઉપર બેસી નાચી ખુશી થતો હતો; તે સોનામહોરો કુમારપાળરાજએ લઈ લીધી ત્યારે તે ઉંદર ધનની મમતાથી મરણ પામ્યો, માટે બાહ્યધનમાં કંઈ સુખ ભાસતું નથી. પરંતુ સુખ તો આત્મામાં રહેલું છે. મરતી વખત ધનની મમતા ભેરે રહે તો ઉંદર, સર્પ, વિગેરેના અવતાર લેવા પડે છે; માટે અનાદિકાલ અજ્ઞાન દશામાં રાખનારા દુઃખદાયી ધનથી સુખ થતું નથી. ઉલટું તે થકી પાપની વૃદ્ધિ થાય છે અને પાપકર્મે કુરી જીવ ચોરાશી લાખ જીવ્યોનિમાં ભટકે છે અને ચાર ગતિમાં અનેક પ્રકારના દુઃખ પામે છે ધનને સારું પ્રથમ ત્રસ તથા સ્થાવર જીવોની હિંસા થાય છે અસત્ય વચન બોલવું પડે છે. ચોરી કરવી પડે છે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ ચાર કષાય છે તે ધનથી વૃદ્ધિ પામે છે અને આ તે આર્તધ્યાન તથા રોદ્રધ્યાન ધ્યાઈ નરક તથા તિર્યંચની ગતિમાં જવું પડે છે. કોઈ માણસ કરોડાધિપતિ હોય પણ જો તે માદો થાય તો તેને સોનાના, મોતીના તથા હીરાના ઢગલા ઉપર બેસાડવાથી પણ તેનું દુઃખ મટતું નથી. તેવા માદ માણસને ઉલટું મરતી વખતે તે ધનની ચિંતા થાય છે અને દુઃખ થાય છે. એવા માદા પડેલા કરોડાધિપતિને અમૃત મરખું ભોજન પણ ભાવતું નથી અને તેનાથી સુખ થતું નથી. ધનની વૃદ્ધિથી ધનમદ ઉત્પન્ન થાય છે, અને હું મોટો છું, મારા જેવો કોઈ નથી, એમ પાપના વિચારો વારંવાર થયા

કરે છે. ધનથક્રી વેશ્યાગમન કરવાની મરણ થાય છે; અનેક દુઃખનું સ્થાન બાદ્યધન છે. ધન કદાપિ હોય અને પુત્ર ન હોય તો બિચારો ધનવાન ચિંતાસમુદ્રમાં ડૂબી જાય છે, કદાપિ છોકરા હોય પણ ધન ન હોય તો પણ દુઃખ જ થાય છે. એ અસાર પદાર્થથક્રી સુખ કદિ થતું નથી. જો ઘણું ધન હોય અને પુત્ર જો ખરાબ પાકે કિંવા કોઈ સગું મરી જાય, તોપણ બિચારા ધનવાનને તો દુઃખનું દુઃખ જ રહે છે. ચક્રવર્તિરાજ હોય, વા કરોડાધિપતિ કોઈ હો, તોપણ આ અજ્ઞાનદશાથી માનેલું બાદ્યધન તેની સાથે જતું નથી આ પ્રત્યક્ષ દેખાતું શરીર પણ સાથે જતું નથી, તો બીજી કંઈ વસ્તુ જઈ શકે ? ત્યારે હે મુજો ! વિચારો કે ધનથક્રી જે સુખ થાય છે તે સંધ્યારંગ સમાન જાણુવું. નિત્ય સુખ તો આત્માના શુભોપક્રી થાય છે, લક્ષ્મી હાથીના કાન જેવી ચંચળ છે; વિજ-ળીના ચમકારાની પેઠે નાશવંત છે; કોઈની સાથે લક્ષ્મી કદિ ગઈ નથી અને જવાની પણ નથી. પુદ્ગલદ્રવ્ય જે જડરૂપ છે, નાશવંત છે. તેને પડિત પુરૂષો ધન માનતા નથી; પણ ખરું ધન તો આત્માના રહેલું છે, તેની જો ઇચ્છા હોય તો બાદ્ય-ધનનો ત્યાગ કરો ! તેના ઉપરથી મમતા ઉતારો, તો આત્માનું ધન પામવાને યોગ્ય થયો. આત્માના રહેલું એ ધન કદાપિ કાળે નાશ પામતું નથી, અને અદ્ભુત સુખ તેથી થાય છે આત્માનું સુખ અનંત છે, તેને કેવડી ભગવાન સાક્ષાત્ જાણી શકે છે. સારું સારું બાવાથી સુખ માનવું તે પણ મુક્તિમાં રૂપાની બાતિની પેઠે બદલું. સમજવું કે મોને રોગમય-ભ્રમ સોગવવામાં અવશ્ય રોગનો ભય રહેલો હોય છે. ઘણું ખવાધી

અણુ થાય છે ને વખતે મરણ પણ થાય છે. કદાપિ નિયમસર લોજન કરવામા આવે તો પણ અંતે એ લોજનરૂપ જડ વસ્તુથી આત્માનુ તાત્વિક સુખ અનુભવાતુ નથી. આત્મજ્ઞાનીઓ જે આત્મસુખ પામે છે, તે સુખની આગળ લેશમાત્ર પણ પૌદ્ગલિક સુખ હિસાબમા નથી સીસંલોગથી પણ સુખ નથી, કારણ કે સ્ત્રીનું શરીર જેવું બહાર દેખાય છે તેવું અંદર નથી. સ્ત્રીના નવ દારથી સદા અશુચિ વહન થાય છે. સાત ધાતુ થકી શરીર બન્યું છે. દુર્ગંધમય છે તે થકી સુખ કંઈ છે જ નહીં. કામનો રસ લોગવતા સુધી મધુર લાગે છે અને સારા લોજનનો રસ જમતા સુધી મીઠો લાગે છે; પણ આત્મસ્વરૂપનો રસ છે તે સદાકાળ અમૃત સમાન સુખકારી થાય છે. આત્મસ્વરૂપ જાણવાથી રાગ દેવરૂપી શત્રુ નાશ પામે છે અને અનહદ શાંતિ થાય છે આત્મસ્વરૂપ જાણવાથી મનમા ઉત્પન્ન થતી વિકલ્પ સંકલ્પની શ્રેણિ નાશ પામે છે અને નિર્વિકલ્પદશાની પ્રાપ્તિ થાય છે રોગોપચાર, મનુષ્ય-મનુષ્ય પ્રત્યે જેમ જુદો જુદો હોય છે તેમ ધર્મની યોગ્યતા પણ મનુષ્ય-મનુષ્ય પ્રત્યે ગુણવડે કરીને જુદી જુદી છે. આત્મસ્વરૂપ જાણ્યા વિના, ‘અધ્યાત્મ અધ્યાત્મ’ યોકારવાથી કંઈ લાભ મળતો નથી, તીર્થંકર મહારાજકથિત શ્રાદ્ધધર્મ અને યતિધર્મને અનુસરી યોગ્યતા મુજબ વ્યવહાર માર્ગમા વર્તી આત્મસ્વરૂપ પામી શકાય છે સુકિતનગરી જવાને માટે એક શ્રાવકધર્મ અને બીજો યતિધર્મ એ બે રસ્તા સરળ છે. તેની મર્યાદામા રહીને કર્મગણનો પગાલ્ય કરી શકાય છે જેમ મનિકે કિત્તા વા બીજી મજબૂત જગ્યાનું

અવલંબન કરી લહે છે, તેમ આત્માર્થી જીવ શ્રાવક વા સાધુ
 બેમાંથી ગમે તે ધર્મમાં રહી આત્મસ્વરૂપ પામી શકે છે.
 માટેજ મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી અનુભવજ્ઞાને
 કરી કહે છે કે ‘ નિશ્ચયદૃષ્ટિ ચિત્તમા ધારણ કરી વ્યહારમાર્ગે
 જે આવે છે, તે લબ્યજીવે સંસારસમુદ્રનો પાર પામી શકે
 છે, પણ વ્યવહાર માર્ગને દૂર કરી જે નિશ્ચયમાર્ગનું અવલં-
 બન કરે છે તે જિનાજાનુ ખંડન કરે છે. ’ માટે જ કહેવામાં
 આવે છે કે જ્ઞાનાય ધર્મો । આજ્ઞયા ધર્મ - આજ્ઞા એ ધર્મ છે.
 ગીતાર્થ પરંપરાને અનુસરી જેમ આત્માનુ ક્ષિત થાય તેમ
 પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ હવે વિચારો કે આત્મા આર ગતિમાં
 શા કારણથી ભટકે છે, તો શાઅથડી માલૂમ પડશે કે
 મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને યોગ એ શરીરદિ પુદ્ગલ
 પ્રાપ્ત થવાના કારણીભૂત છે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને
 યોગધરી કર્મ બંધાય છે અને કર્મથડી શરીર, લેશ્યા,
 સંઘયણ, પ્રાણ, યોગ આદિની ઉત્પત્તિ થાય છે.

હવે કર્મભેદ બતાવે છે-કર્મના આઠ ભેદ છે

૧ જ્ઞાનાવરણીય. ૨ દર્શનાવરણીય. ૩ લેદનીય. ૪ મોદનીય,
 ૫ આતુપ્ય કર્મ. ૬ નામ, ૭ ગોત્ર. ૮ સંતરાય. એ આઠ કર્મનું
 ચતુર્દિગ્ધિનુ સ્વરૂપ નીચે સુજબ જાણવું. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ
 આત્મામાં રહેલા અનંત જ્ઞાનનું આચ્છાદન કરે છે. જેમ
 સૂર્યનું આવરણ વાદળ કરે છે, તેથી સૂર્યનો પ્રકાશ જે અવ-
 રાય છે તેમ જ્ઞાનાવરણી કર્મના પુદ્ગલોના આચ્છાદનથી જ્ઞાનનો
 પ્રકાશ અવરાયો છે. તેથી આપણે દુનિયામાં રહેલી દરેક વસ્તુનું
 સ્વરૂપ જાણી શક્યા નથી, અને મૂઠ જની ગયા છીએ એ

વાળું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય. અતીન્દ્રિયપણે રૂપી વસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે તે અવધિજ્ઞાનને આવરણ કરનાર જ્ઞાનને અવધિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહે છે. તેના ૬ મોટા ભેદો ઉપરાંત અસંખ્ય ભેદ છે.

૪ બીજાના મનની વાત વા બીજાના મનના વિચાર જેથી જાણવામા આવે છે તેને મનઃપર્યવજ્ઞાન કહે છે, તેના બે ભેદ છે. તેને આચ્છાદાન કરનાર કર્મને મનઃપર્યાયજ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહે છે

૫ પદ્મવ્યાત્મક-લોક અને અલોકનું કરામલકવત્ પ્રત્યક્ષપણું જે જ્ઞાનથી થાય છે તેને કેવળજ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહે છે. જ્ઞાનાવરણીયકર્મથી એ પાંચ જ્ઞાનનું આવરણ (આચ્છાદાન) થાય છે. કેવલજ્ઞાન સર્વ પ્રત્યક્ષ છે મનઃપર્યવજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન એ બે દેશ પ્રત્યક્ષ છે. શ્રુતજ્ઞાન અને મતિજ્ઞાન પરોક્ષ છે. જાતિસ્મરણજ્ઞાન મતિજ્ઞાનના ધરનું છે. તેનો નિષેધ સાંભળ્યો નથી. તત્ત્વં કેવલિગમ્યં. પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શાથી બંધાય છે તે જતાવે છે. જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીની નિંદા કરે, તેમનો નાશ કરે તથા જ્ઞાનીને આહાર પાણીની સહાયતા નહિ આપવાથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ બંધાય છે. જેની પામે ભણ્યા દોષએ તેમનું નામ જોળવવાથી, તથા પુસ્તકનો નાશ કરવાથી તથા પુસ્તક ખાના ઉપર પેશાબ કરવાથી, શુંકવાથી, પગ લગાવવાથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ બંધાય છે. જ્ઞાનીને એમ કહે કે-તું મીન જાતિ છે એવી પ્રત્યક્ષ તથા લોકમા નિન્દા કરે, તેથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ બંધ થાય તેના બંધ

જતા હોય, પણ તેના ઉપરી છતાં આશાતના નહિ ટાળવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે.

જ્ઞાનીનો ઘાત કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે બલુવામા અંતરાય કરવાથી વા છતીશક્તિએ લણુનારને સહાયતા નહિ કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે. લણુનારને ખીલું કામ બતાવે, વાતો કરાવે, પઠનવિચરે કરે તો તેથી કર્મ બંધાય છે જ્ઞાનીને કલક દે તથા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુનો અવિનય કરે, અકાલે લણે, યોગ, ઉપધાન રહિત સત્ર વાથે, જ્ઞાનદ્રવ્યનો નાશ કરે ઇત્યાદિથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે અને જ્ઞાનારાધન અને લક્ષિતથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ દૂર વાય છે

૪ દર્શનાવરણીય કર્મ-તેના નવ ભેદ છે. ૧. ચક્ષુર્દર્શનાવરણ, ૨. અન્નચક્ષુર્દર્શનાવરણ, ૩. અવધિર્દર્શનાવરણ, ૪. કેવલદર્શનાવરણ, ૫. નિદ્રા, ૬. નિદ્રાનિદ્રા, ૭. પ્રચલા, ૮. પ્રચલાપ્રચલા, ૯. રમ્યાનર્થિ ॥ નેત્રની શક્તિને આવરણ કરે તે ચક્ષુર્દર્શનાવરણીય કર્મનો ભેદ છે એના દ્વયોપશમની વિચિત્રતાથી આખવાળા હવેની આખઠાના વિચિત્ર પ્રકારની દ્રષ્ટિ પ્રવર્તે છે એ ચક્ષુર્દર્શનાવરણીય કર્મનો દ્વયોપશમ હોવાના વિચિત્ર પ્રકારમાં નિમિત્ત છે નેત્ર વળીને ચાર દ્રષ્ટિઓને વચ્ચુર્દર્શન કહે છે ચાર દ્રષ્ટિઓની શક્તિને આવરણ કરનાર કર્મને અન્નચક્ષુર્દર્શનાવરણીય કર્મ કહે છે તેનો દ્વયોપશમ થવાના બહિર અભ્યન્તર વિચિત્ર પ્રકારના નિમિત્ત છે

અવધિર્દર્શનાવરણીય કર્મ અવધિર્દર્શનનું આવરણ કરે કેવલદર્શનાવરણીય કર્મ છે તે કેવલદર્શનને કહે છે

પાંચમો ભેદ નિદ્રા. જેના ઉદયથી સુષ્ણે કરી જાગે તે નિદ્રા, જે બહુ હલાવવાથી જાગે તે નિદ્રાનિદ્રા, બેઠાં બેઠાં નિદ્રા આવે તે પ્રચલા, ચાલતાં ચાલતા આવે તે આઠમી પ્રચલાપ્રચલા, નિદ્રામાંથી ઉઠીને અનેક કામ કરે, જે નિદ્રામાં બહુ બળ હોય તે નિદ્રાને થિણ્ણી નિદ્રા કહે છે; એ નવ પ્રકારે દર્શનાવરણીય કર્મ છે. ઉત્સૂત્રપ્રદ્વપણા પ્રમુખ કરવાથી દર્શનાવરણીય કર્મ બંધાય છે

૩ વેદનીય કર્મ તેની બે પ્રકૃતિ છે ૧ શાતાવેદનીય ૨ અશાતાવેદનીય શાતાવેદનીય થકી સુષ્ણ થાય છે અને અશાતાવેદનીય થકી દુષ્ણ થાય છે. શાતાવેદનીયકર્મ શાથી બંધાય છે તે કહે છે.

૧. માતા, પિતા અને ધર્માચાર્યની ભક્તિ-સેવા કરવાથી
૨. પોતાનું સામર્થ્ય છતાં બીજાને કરેલો અપરાધ સહન કરવાથી.
- ૩ પરજીવોને દુષ્ણી દેખી તેમનું દુષ્ણ મટે તેવી ઈચ્છા રાખવાથી
- ૪ પંચમહાવ્રત અણુવ્રત દોષ રહિત પાળવાથી.
૫. દશવિધ અક્રવાત્તમમાચારી-સંયમયોગ પાળવાથી.
- ૬ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, દાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, જય, બુદ્ધિમાનો ઉદય આવ્યા છતાં તે નિષ્ફળ કરવાથી.
- ૭ સુપાત્રજ્ઞાન, અજ્ઞાન દેવર્ષી શાતાવેદનીય કર્મ બંધાય છે.

(૧૩)

ખાળ, વૃદ્ધ, રોગીની વૈયાવચ્ચ કરવાથી તથા ધર્મીને ધર્મ કરવામાં સહાયતા દેવાથી શાતાવેદનીય કર્મ બંધાય છે મુનિ મહારાજને અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ એ ચાર પ્રકારના આહાર વહેરાવવાથી શાતાવેદનીય કર્મ બંધાય છે સાધર્મીવાત્સલ્ય કરવાથી પણ શાતાવેદનીય કર્મ બંધાય છે. જિનપ્રતિમાની ભક્તિ-પૂજા કરવાથી પણ શાતાવેદનીય કર્મ બંધાય છે, અકાર્મનિર્જન-અજ્ઞાન તથા કરવાથી પણ શાતાવેદનીય કર્મ બંધાય છે. શુદ્ધ અંતઃકરણની વૃત્તિથી પણ શાતાવેદનીય કર્મ બંધાય છે તે ધર્મી વિપરીત કારણથી અશાતાવેદનીય કર્મ બંધાય છે.

૯. ગ્રાથ મોહનીય કર્મ; તેના અઠાવીસ ભેદ છે
 ૪ જ્ઞાનંતાનુબંધી ક્રોધ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોભ ૪
 ૪ અપ્રત્યાજ્ઞાની ક્રોધ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોભ ૪
 ૪ પ્રત્યાજ્ઞાની ક્રોધ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોભ ૪
 ૪ સંવલનીય ક્રોધ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોભ ૪

આ ૧૬ જોળ કથાયની ચોકડી કહેવાય છે
 હાસ્ય ૧૭, રતિ ૧૮, અરતિ ૧૯, ગ્રોષ્ટ ૨૦, જલ્ય ૨૧,
 ભુશુન્ધા ૨૨, સંવેદ ૨૩, પુરુષવેદ ૨૪, તપુસકવેદ ૨૫,
 સમ્યક્ત્વ મોહનીય ૨૬, મિશ્ર મોહનીય ૨૭, નિશ્ચાત્ત મોહ
 નીય ૨૮;—તે ૨૮ ભેદ તે હવે તેનું સ્વરૂપ કહે છે.
 પ્રથમ જ્ઞાનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ-દાવત્કર
 ક્રોધી રહે છે.

૧ અનંતાનુષંધી ક્રોધ પર્વતની કૂટ સરખો છે, અનંતાનુષંધી માન પથરના સ્તંભ સમાન છે, માયા કઠિન વાસની જડ સમાન છે, લોભ કુમિના રંગ સમાન છે. એ ચાર જે જીવને ઉદયમા હોય તે જીવ નરકમાં જાય છે અને આ કષાયના ઉદયથી જીવ શુદ્ધ દેવ ગુરુ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી અને તે ક્રોધાદિકના ઉદયથી જીવ ચાર ગતિમાં વારંવાર ભટકે છે અને મહારૌરવ દુઃખ પામે છે.

૨ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા લોભની સ્થિતિ એક પર્વતની છે. ક્રોધ પૃથ્વીની રેખા સમાન છે, માન હાડકાના સ્તંભ સમાન છે, માયા મેંઢાના શીંગડા સરખી છે, લોભ નગરના ખાળના ધીચડ સમાન છે. એ કષાયના ઉદયવાળો જીવ મરીને તિર્યચ ગતિમા જાય.

૩ પ્રત્યાખ્યાનીય કષાયની સ્થિતિ ચાર માસની છે. એ ક્રોધ રેતીની રેખા સમાન છે, માન કાચના સ્તંભ સમાન છે, માયા ગોમૂત સરખી છે, લોભ ગાડીના પૈડામાના ખજન સમાન છે. એના ઉદયથી શુદ્ધ સાધુપણું હોતું નથી. એ કષાયવાળો મરીને મનુષ્યગતિમા જાય છે.

૪ સંજ્ઞવત્તનીય કષાયની સ્થિતિ એક પથની છે. ક્રોધ પાણીમા કચેરી રેખા સમાન છે, માન નેતરની સોટી સમાન છે, માયા વાસની છાત્ર સમાન છે, લોભ દુળતરના રંગ સમાન છે. એના ઉદયથી વીતરણ અવસ્થા પ્રાપ્ત થતી નથી. એ કષાયવાળો જીવ મરીને દેવલોકમા જાય છે.

જેના ઉદયથી માન્ય આવે તે માન્ય ૧૭, જેના ઉદયથી નિમિત્ત નિમિત્ત નિત અંતરમા યુગી થાય તે રતિ ૧૮.

(૧૫)

જેના ઉદયથી નિમિત્ત વા નિમિત્ત વિના દિલગીરી-ઉદ્દામી
ઉત્પન્ન થાય તે સ્મરતિ ૧૯.

જેના ઉદયે ઈષ્ટ વિયોગ થયે છતે ચિત્તમા ઉદ્દેગ ઉત્પન્ન
થાય તે શોક ૨૦

જેના ઉદયથી સાત પ્રકારનો ભય થાય તે મય મોહનીય-
પ્રવૃત્તિ. ૨૧

જેના ઉદયથી મલિન વસ્તુ દેખી દુઃખ થાય તે જુગુપ્સા-
મોહનીય ૨૨.

જેના ઉદયથી સ્ત્રીની સાથે વિષય સેવન કરવાની ઇચ્છા
થાય તે પુરુષવેદ ૨૩.

જેના ઉદયથી પુરુષની સાથે વિષય સેવવાની ઇચ્છા થાય
તે સ્ત્રીવેદ ૨૪

જેના ઉદયથી પુરુષ સ્ત્રી બેની સાથે વિષય સેવવાની ઇચ્છા
થાય તે ગર્ભસંકેદ. ૨૫

જેના ઉદયથી શુદ્ધ દેવ શુરુધર્મ તત્ત્વની યજ્ઞ ન થાય
તે નિષ્પાત્વમોહનીય ૨૬.

જેના ઉદયથી લૈનભવ ઉપર રાગ પણ થાય નહીં અને
દેવ પણ થાય નહીં તે નિષ્ક્રમોહનીય ૨૭

જેના ઉદયથી શુદ્ધ દેવશુર ધર્મની યજ્ઞ તેા થાય પણ
સમ્યક્ત્વમાં અતિચાર લાગે તે સમ્યક્ત્વ મોહનીય ૨૮

જે સમુદાયમાં સ્ત્રી સ્ત્રીની ૨૫ પત્નીક પ્રવૃત્તિને અનિષ્ટ
મોહનીય ૨૯ તે અને દેહી પ્રભુને દર્શન મોહનીય ૩૦ છે.
અને મોહનીય ૩૧ પાદવાના ૩૧ છે તે.

જુગાર રમે, પરસ્ત્રી અને વેશ્યાગમન કરે, શિકાર કરે, કૃતધી થાય, વિશ્વાસઘાતી-મિત્રદ્રોહી થાય, ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપે, મિથ્યાત્વધર્મનો મહિમા વધારે, કૃષ્ણ નીલ કાપોત લેશ્યાવડે અશુભ પરિણામવાળો જીવ નરકાયુ બાધે છે.

તિર્યંચનું આયુષ્ય બાધવાનાં કારણ—

ગૂઢ હૃદયવાળો હોય, જેના કપટની બીજને માલૂમ પડે નહીં, ધૂર્ત હોય, સુખચક્રી મીઠું બોલે, હૃદયમાં કાતરણી રાખે, જૂઠાં દ્વેષણ પ્રકાશે, આત્મધ્યાની આલોકને અર્થે તપક્રિયા કરે, પોતાની પૂજા-મહિમા વધારવાને કુકર્મ કરે, જૂઠું બોલે, કુમતિ આપે, અધિક લે અને ગુણવન્તની અદેખાઈ કરે એવા આર્ત-ધ્યાની કૃષ્ણાદિ ત્રણ મધ્યમ લેશ્યાવાળા જીવો તિર્યંચ ગતિનું આયુષ્ય બાધે છે.

મનુષ્યાયુ બાધવાના કારણ—

ભદ્ર પ્રકૃતિવાળો હોય, સુપાત્ર વા કુપાત્રની પરીક્ષા વિનાનો, કીર્તિની વાછા રહિત દાન દેનાર હોય, સ્વભાવે દાન દેવાની તીવ્ર રુચિ હોય, ક્ષમાદિ ગુણોએ યુક્ત હોય, દેવ ગુરુનો પૂજક હોય, શુભ લેશ્યાદિ પરિણામ યુક્ત તિર્યંચ વા મનુષ્ય મનુષ્યાયુ બાધે.

અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ, મનુષ્ય અને તિર્યંચ દેવતાનું આયુષ્ય બાધે છે

કુમિત્રના સંગથી ધર્મની રુચિવાળો, દેગવિરતિ, મરાગ-સવમી દેવગુપ્ત બાપે. દુષ્ટગર્ભિત વા મોહગર્ભિત નેરાગ્યચક્રી,

(૧૯)

પંચાગ્નિ સાધન આદિ અજ્ઞાન કબ્જિયા કરવાથી, દેવાયુધ
બંધાય છે. જળમા હૂળવાથી, અગ્નિમાં બળી મરવાથી,
અંધાપાત મરણથી શુભ પરિણામ સહિત જીવ, વ્યંતર દેવતાનું
આયુષ્ય બાંધે છે. આચાર્યાદિકની અવજ્ઞા કરે તો તે જીવ,
કિલ્બિષ દેવતાનું આયુષ્ય બાંધે છે.

મિથ્યાદૃષ્ટિના શુભોની પ્રશંસા કરે, તેનો મહિમા વધારે,
અજ્ઞાન તપ કરે અને અત્યંત ક્રોધી હોય તે જીવ પરમાધારી
દેવતાનું આયુષ્ય બાંધે છે. એ આયુષ્ય કર્મ હેઠલ સમાન છે.

૬-છટું નામકર્મ.

નામકર્મના લેહ નીચે મુજબ છે.

૧ નરકગતિનામકર્મ ૨ તિર્યંચગતિનામ ૩ મનુષ્યગતિ-
નામ, ૪ દેવગતિનામ, એકેન્દ્રિયજાતિ ૧ દ્વીન્દ્રિયજાતિ ૨
ત્રીન્દ્રિયજાતિ ૩ ચતુરિન્દ્રિયજાતિ ૪ પચેન્દ્રિયજાતિ ૫. એવં ૯
તથા ઔદારિકશરીર ૧૦ વૈક્રિયશરીર ૧૧ આહારકશરીર ૧૨
તૈજસશરીર ૧૩ કાર્મણશરીર ૧૪ ઔદારિક અંગોષાંગ ૧૫
વૈક્રિય અંગોષાંગ ૧૬ આહારક અંગોષાંગ ૧૭ તૈજસઅંગ ૨૧
૧૮ વૈક્રિયઅંગ ૧૯ આહારકઅંગ ૨૦ તૈજસઅંગ ૨૧
કાર્મણઅંગ ૨૨ ઔદારિકઅંગ ૨૩ વૈક્રિયઅંગ ૨૪
આહારકઅંગ ૨૫ તૈજસઅંગ ૨૬ કાર્મણઅંગ ૨૭
વૈક્રિયઅંગ ૨૮ આહારકઅંગ ૨૯ તૈજસઅંગ ૩૦
કાર્મણઅંગ ૩૧ ક્રિદિતિઅંગ ૩૨
વૈક્રિયઅંગ ૩૩ સમચતુરઅંગ ૩૪ અંગોષાંગ ૩૫

સંસ્થાન ૩૫ સાદિસંસ્થાન ૩૬ કુખ્જસંસ્થાન ૩૭ વામન-
 સંસ્થાન ૩૮ હુંડકસંસ્થાન ૩૯ કૃષ્ણવર્ણ ૪૦ નીલવર્ણ ૪૧
 રક્તવર્ણ ૪૨ પીતવર્ણ ૪૩ શુકલવર્ણ ૪૪ સુગંધ ૪૫ દુર્ગંધ
 ૪૬ તિક્તરસ ૪૭ કટુકરસ ૪૮ કષાયરસ ૪૯ આમ્લરસ ૫૦
 મધુરરસ ૫૧ કર્કશસ્પર્શ ૫૨ મૃદુસ્પર્શ ૫૩ હલકો ૫૪ ભારી
 ૫૫ શીતસ્પર્શ ૫૬ ઉષ્ણસ્પર્શ ૫૭ સ્નિગ્ધસ્પર્શ ૫૮ ઋક્ષ-
 સ્પર્શ ૫૯ નરકાનુપૂર્વી ૬૦ તિર્યંચાનુપૂર્વી ૬૧ મનુષ્યાનુપૂર્વી
 ૬૨ દેવાનુપૂર્વી ૬૩ શુભવિહાયોગતિ ૬૪ અશુભવિહાયોગતિ
 ૬૫ પરાઘાત ૬૬ શ્વાસોચ્છ્વાસ ૬૭ આતપ ૬૮ ઉદ્યોત-
 નામકર્મ ૬૯ અશુરુલધુ ૭૦ તીર્થંકરનામ ૭૧ નિર્માણ ૭૨
 ઉપઘાતનામ ૭૩ ત્રસનામ ૭૪ ગાદરનામ ૭૫ પર્યાપ્તનામ ૭૬
 પ્રત્યેકનામ ૭૭ સ્થિરનામ ૭૮ શુભનામકર્મ ૭૯ સુભગનામકર્મ
 ૮૦ સુસ્વરનામકર્મ ૮૧ આદેયનામ ૮૨ યશકીર્તિનામ ૮૩
 સ્થાવરનામ ૮૪ સૂક્ષ્મનામ ૮૫ અપર્યાપ્તનામ ૮૬ સાધારણ-
 નામ ૮૭ અસ્થિરનામકર્મ ૮૮ અશુભનામ ૮૯ દુર્ભાગનામ
 કર્મ ૯૦ દુસ્વરનામ ૯૧ અનાદેયનામ ૯૨ અયશનામ ૯૩
 એ ત્રાણું ભેદ નામકર્મના છે. (નામકર્મના એકસો ત્રણ ભેદ
 પણ થાય છે.) વિશેષ સ્વરૂપ કર્મત્રય વિગેરેથી જાણી લેવું.

૭. ગોચકર્મ તેના બે ભેદ છે.

૧. ઉચ ગોત્ર. ૨ નીચ ગોત્ર.

જાનિમદ ૧ કુલમદ ૨ ળળમદ ૩ રૂપમદ ૪ વિદ્યામદ
 ઐશ્વર્યમદ ૬ લાભમદ ૭ તપમદ ૮ એ આઠની મંપદા થાય
 ને. પણ જે મનુષ્ય આઠંકાર કરે નહીં. સૂત્ર મિહાંત બલ્યું

અને લણાવણું તેની રચિ કરે, નિરહંકાર બુદ્ધિથી બુદ્ધિ-
મંતોને જે મહાભાગ્યશાળી શાસ્ત્ર લણાવે ઈત્યાદિ પરહિત
કરવાવાળો. જીવ ઉચ ગોત્ર બાધે છે. એ પૂર્વેકિત શુભ્રાયકી
વિપરીત વર્તનવાળો જાતિનો મદ કરનાર બીજાને નીચ જાતિ
કહીને નિંદા કરનાર માણસ નીચગોત્ર કર્મ બાધે છે.

૮. અંતરાયકર્મસ્વરૂપ-આઠમું અંતરાયકર્મ.

૧. તેના પાંચ ભેદ છે. જે કર્મના ઉદયથી જીવ શુદ્ધ
વસ્તુ આધારાદિક છતે પણ દેઈ શકે નહીં તે દાનાતરાયકર્મ ૧.

૨. જે કર્મના ઉદયથી દેવાવાળો હોય તોપણ ઇષ્ટ વસ્તુ
યાચના કરવાથી પામી શકે નહિ, વ્યાપારમા ચતુર હોય પણ
નફા મળે નહિ તે લાભાંતરાયકર્મ.

૩. જે કર્મના ઉદયથી ભોજ્ય વસ્તુ છતે પણ ભોગ કરી
શકે નહિ તે ભોગાંતરાય કર્મ

૪. જે કર્મના ઉદયથી બહુ વાર ભોગવવામા આવે એવી
સ્ત્રી, આજરણુ, વસ્ત્રાદિ છતે પણ વારંવાર ભોગ કરી શકે નહિ
તે ઉપભોગાંતરાયકર્મ.

૫ જે કર્મના ઉદયથી મિત્ર્યામતની ક્રિયા કરી શકે, તે
બાલવીર્યાતરાય કર્મ. જેના ઉદયથી સગ્યગૃહિ દેશવિરતિ
પર્માદિ ક્રિયા કરી શકે નહિ તે બાલપંડિત વીર્યાંતરાયકર્મ.
જેના ઉદયથી સગ્યગૃહિ સાધુ શ્રેષ્ઠમાર્ગની સંપૂર્ણ ક્રિયા
કરી શકે નહિ તે પરિતવીર્યાંતરાય કર્મ

અંતરાયકર્મ બાંધવાનું ૧૦૮-નિમગ્નિશાની પૂજાને નિમગ્નિ

કરે, ઉત્સૂત્રની પ્રફુલ્લ કરે, અન્ય જીવોને કુમાર્ગમાં પ્રવર્તવે, પ્રાણાતિપાતાદિક અષ્ટાદશ પાપસ્થાનક સેવવામાં તત્પર હોય, અન્ય જીવોને દાન લાભાદિકનો અંતરાય કરે-ઇત્યાદિથી અંતરાયકર્મ બંધાય છે. એ આઠ કર્મની ૧૫૮ એકસો અઠાવન પ્રકૃતિના ઉદયથી જીવોની શરીરાદિ વિચિત્ર ગતિ થાય છે

એ આઠ કર્મની ૧૫૮ એકસો અઠાવન પ્રકૃતિના ઉદયથી જીવોની શરીરાદિ વિચિત્ર ગતિ થાય છે. એ કર્મના લેહ વીતરાગ ભગવંતે પ્રફુલ્લ છે, માટે તે શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય છે. કેટલાંક કર્મ હાલ ભોગવાય છે. કેટલાંક નવાં બંધાતાં જાય છે. સમયે સમયે જીવ સાત આઠ કર્મ બાંધે છે. મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ એ ચક્રી કર્મબંધ થાય છે. અનાદિકાલથી આત્માને કર્મની વર્ગાણુઓ લાગેલી છે અને કર્મના વશ પડ્યો જીવ અસંસારમાં વિવિધ વેષથી નાચે છે અને પરવસ્તુને પોતાના કરી માને છે શુરુમહારાજના ઉપદેશથી જીવ જાણે છે કે-કેટલાંક વસ્તુ સાથે આવવાની નથી અને અંતે મારી ખરાબ થશે-એમ સમજે છે છતાં પણ મોહના જોરથી જાણ્યું પણ નહીં જાણ્યા જેવું થઈ જાય છે આપણે જાણીએ છીએ કે પુત્ર, સ્ત્રી, ધન, એ પરવસ્તુ છે છતાં પણ તેનું મમત્વ મૂકાતું નથી જ્યાં મુધી તેના ઉપર રાગ છે ત્યાં મુધી દુઃખ છે જે જે દુઃખ થાય છે તે અજ્ઞાનદશાથી થાય છે. કોઈ કોઈને છે નહિ, એમ જો દૃઢ નિશ્ચયપૂર્વક સમજીએ તો પશ્ચાત્તઃકાંડેની મંદતા થશે અને જ્યારે મંસારમાંથી રાગ ઉદ્ભવે ત્યારે મનમાં ઉદ્વાસીનતા પ્રાપ્ત થશે.

હા અત્મનું જે જે પદાર્થ દેખાય છે તે સર્વ ક્ષણિક

છે, અધુવ છે, તું કઈ વસ્તુને સારી ગણુ છે અને કોના સારુ પાપકર્મ કરે છે? તે વિચાર, કારણ કે જે કુટુંબ સ્ત્રી પુત્ર વા શરીરનું ચોષણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે તે શરીર વા કુટુંબ મરતી વખત તારી સાથે આવશે નહિ અને પાપ-કર્મથી લેપાયેલો તું દુર્ગતિમા જઈશ ત્યાં કોઈ તારું દુઃખ લેવા આવશે નહિ અને અનંતવાર ભવજનમણુ કરવું પડશે.

પ્રશ્ન—જ્યારે સંસારમાં કોઈ કોઈનું નથી ત્યારે સર્વ મનુષ્યો સંસારનો કેમ ત્યાગ કરતા નથી અને કેમ સંસાર-માં રહ્યા છે ?

ઉત્તર—હે મિત્ર ! સંસારમાં સર્વે માણસો મોહરૂપી મદિરાને આશ્રીન થયા છતાં હું કોણ છું ? કયાથી આવ્યો અને કયા જઈશ ? તત્ત્વ શું છે ? એવું જાણી શકતા નથી તેથી તે અસ્થિર ધન, ધર, કુટુંબ, પુત્ર ઉપર મોહ કરે છે, અને જે જીવોને પુણ્યયોગે સદ્ગુરુસમાગમ થાય છે તે સંસારનું સ્વરૂપ સમજે છે અને આત્માના શુણ્ણ પ્રકટ કરવા પ્રયત્ન કરે છે અને પાપસ્થાનકનો ત્યાગ કરે છે, પણ સર્વ જીવોને સદ્ગુરુસમાગમ થયો હોવા છતાં કારણ કે પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય હોય છે તે સદ્ગુરુ સમાગમપૂર્વક સ્વાઠાત્મ ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. સર્વ જીવને એક સરખાં કર્મ નથી તેથી એક સરખી જીલ્દિ ઉત્પન્ન થતી નથી અને જ્યારે એક સરખું કર્મ નહિ ત્યારે એક સરખો વિચાર પણ થાય નહિ તે પશ્ચાત્ત્ત્ સર્વ જીવ સંસારનો ત્યાગ કરી શકે નહિ તે વાત સિદ્ધ થાય છે. હજારો કર્મોપધિ છે, તેને ત્યાગ કરવાથી આત્મવ્યતિ થાય તે આત્માનું સત્ય સ્વરૂપ

સમજાવનાર વીતરાં ગ દેવ છે. તેમના વચન અનુસારે ગુરુએ સમજાવેલું આત્મસ્વરૂપ સત્ય છે.

આ સંસારમાં મનુષ્યાવતાર પામી ખાવું પીવું, ડરવું-ફરવું, મોજશોખ કરવા ઇત્યાદિકમાં જે પોતાનો જન્મ ગુમાવે છે તે બિચારા અજ્ઞાની જીવની શી ગતિ થશે તે કહી શકાતું નથી.

જે પોતાને પૈસાથી મોટો માને છે, જે પોતાને હોદ્દાથી મોટો માને છે તે બ્રમિત અને અજ્ઞાની જાણવો. જ્યાં સુધી આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું નથી ત્યાં સુધી ભલે તે મોટો કહેવાય પણ જ્ઞાનીએ તો તેમને અજ્ઞાની ગણ્યા છે. જ્ઞાની જ તાત્ત્વિક રીતે જોતાં સુખી છે. જે જીવો એમ ધારે છે કે-સારું સારું ખાવું પીવું તેમાં જ સુખ છે, એ પણ ભ્રમ છે. જે વસ્તુ આપણે ખાઈએ છીએ તે વસ્તુની વિષ્ટા થઈ જાય છે અને સારાં સારાં ભોજન પણ મરતી વખતે સાથે આવતા નથી. ભોજન એ પુદ્ગલ વસ્તુ છે અને પુદ્ગલ વસ્તુ આત્મા-થકી ભિન્ન છે, તે આત્માની નથી પણ જડ છે. પુદ્ગલ પુદ્ગલનું ભક્ષણ કરે છે. જે નિશ્ચયનયથી આત્મા પુદ્ગલરૂપ ભોજનનું ગ્રહણ કરતો હોત તો કદાપિ કાળે તે થકી ફર થાત નહીં, પણ મિદ્ધના જીવ, ભોજનરૂપ પુદ્ગલ વસ્તુથકી વિરામ પામ્યા છે માટે અંતે ભોજન વસ્તુનો ત્યાગ કરવો પડે છે. ભોજન તે પરવસ્તુ છે એમ સમજવું. જ્યાં સુધી જીવ ગરીર મદિત છે ત્યાં સુધી તે ગરીરધારી આત્મા કુધાવેદનીયના હૃદયથી ભોજનની વાછા કરે છે, તે વાંછા કુધાવેદનીયના હૃદયથી પૂરી કરવી પડે છે, -કોઈ પણ વસ્તુ પેટરૂપી ખાડામાં નાંખી ગરીરરૂપ યંત્રનું ધર્મના નિમિત્તપણાથી રક્ષણ

સહજ આત્મસુખ મેળવવા પ્રયત્ન કરવો તે જ સાર છે. કોઈ જીવો રાજાને મોટો માને છે, કોઈ પ્રધાનને, કોઈ બારી-સ્તરને, તો કોઈ નગરથેઠને મોટો માને છે અને તેમની સેવા કરે છે અને પૈસો કે હોદ્દો મેળવવા સર્વ આયુધ્ય ગુમાવે છે. તે જીવો પણ મૂર્ખશિરોમણિ જાણવા. કારણ કે તે જીવોએ રાજા વા પ્રધાનપણાને મોટું જાણ્યું તે જ અજ્ઞાન છે. જે હાલ રાજા છે તેનામાં અને આપણામાં શો ફેર છે તે વિચારીએ. તે રાજાને પણ શરીર છે તેવું આપણને પણ શરીર છે, તે રાજાનું જેમ મૃત્યુ થવાનું છે તેમ આપણું પણ મૃત્યુ થવાનું છે. તે રાજા જેમ ખાય છે તેમ આપણે પણ ખાઈએ છીએ. રક્ત મોટો તો એ જ કે જે સંસારને અસાર જાણે છે અને આત્માના ગુણો પ્રકટ કરવા ઉદ્ધમ કરે છે રાજા હોય પણ ચિંતાનો તો પાર નહિ, માથે શત્રુનો ભય, રાણીઓનો ભય, અને પુત્રોનો ભય-વગેરે અનેક ભય તેને હોય છે. તેમજ તેને જગ પણ નિરાત નહિ, સુખે ઉદ્ધ આવે નહીં, ત્યારે તે રાજા-પણામાં શું સુખ સમજવું ? ખરું સુખ તો તેને છે કે જે આત્મસ્વરૂપમાં રમે છે. કોઈ પણ જાતની અભિલાષા નથી અને જ્ઞાનદૃષ્ટિથી આત્મસ્વરૂપને નિહાળે છે તેઓ જ ખરા સુખી જાણવા અને મોટા પણ તે જ છે કારણ કે તે મોક્ષસુખ પામશે, પણ રાજા, પ્રધાન, ગેઠ ઇત્યાદિ જે જગત્તમા મોટા કહેવાય છે તે અનેક પ્રકારના પાપ કરી પરભવમાં ભયંકર દુખ પામશે, અહીંથી મરણ પામ્યા બાદ રાજાપણું, શેઠપણું, વા પ્રધાનપણું રહેવાનું નથી અને દલદી પાયરી ઉપર પર-લોકમાં ગમન કરવું પડશે ખરા સુખી તો તે જ છે કે

જેને રાગ દ્વેષ નથી, સર્વ પ્રાણી ઉપર સમભાવ છે, શત્રુમિત્ર ઉપર સમદ્રષ્ટિ છે, પાપાણુ અને શોનાના ઉપર એક સરખો ભાવ છે અને આત્મભાવે રમે છે તે જ સુખી જાણવા.

સંસારમા ગળીને કર્મનું ફરીકરણ થતું નથી માટે તીર્થ-
હર ભગવાને યતિધર્મ પ્રદ્યો છે.

યતિધર્મને અંગીકાર કરી ઘણા ભવ્ય છવો મોદાસુખ પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે.

શ્રી તીર્થંકર ભગવાન જાણે છે કે-હું કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીશ; અને આ ભવે જ મારું નિર્વાણ છે, તો પણ ઉત્તમ સુનિમાર્ગને ગ્રહણ કરે છે. જે છવો યતિધર્મ ગ્રહણ કરવા સમર્થ નથી તેમને સારું શ્રાદ્ધધર્મ પ્રદ્યો છે.

પ્રશ્ન-ગૃહસ્થાવાસમા રહીને યતિધર્મ શુ સાધી શકાતો નથી?

ઉત્તર-ગૃહસ્થાવાસમા રહીને જો યતિધર્મ સાધી શકાતો હોત તો કોઈ પણ ગૃહસ્થાવાસનો ત્યાગ કરવ નહિ લુગ્યો કે જ્યાં સુધી ધર્મમાં રહે ત્યાં સુધી સંસારના કૃત્ય કરવા પડે અને સંસારના કૃત્ય કરવા પડે તેના તો પાપ ધર્મા વિના રહે નહિ અને આશ્રવની કરણી પ્રાપ્ત હાય તેમજ મન સમાધિમાં રહી રહે નહી. માટે જ વિશ્વપરમહંસેશ્વર આશ્રવગણીભૂત સંસારનો ત્યાગ કરવાપૂર્વક સુનિમાર્ગ (યતિધર્મ) જિનેન્દ્રે દર્શન કર્યો તે ને જ ઉત્તમ છે અને તે જોયો પણ છે તે જ ઉત્તમ મહાપૂત્ર-કૃતકૃત્ય જાણવા. મારું હવે પડીતું રહે સંસારને મોટે ભાગે, કાલ નહીંમ ની ગૃહસ્થાવરુ હોરવડતી કરીને

નાશ ઝટ થતો નથી. મુનિપણને પામેલા મનુષ્યો ઉત્તમ છે, તે સિંહ સમાન છે, કદપવૃક્ષ સમાન છે, તેમને ધન્ય છે કે જેમણે અસાર સંસારનો ત્યાગ કર્યો. હજી આપણે તેમનું અનુકરણ કરતા નથી તે કેટલું બધું અજ્ઞાન છે ? સંસાર ઉપાધિથી ભરપૂર છે, આ સંસારમાં સુખની આશા-બ્રાંતિ માત્ર છે. અનાદિકાળથી જીવો સંસારસાગરમાં રહ્યા છે. આ ચાર ગતિરૂપ સંસારસાગરને તરી મોક્ષગતિ પામ્યા તે જ જીવ કૃતકૃત્ય છે; તે જ નિરુપાધિત્વ છે; બાકી સંસારમાં જે સુખી કહેવાય છે તે કંઈ વાસ્તવિક સુખી ગણાય જ નહિ.

જેમ બાજીગર વિવિધ પ્રકારની ઇદ્રિજાળ દેખાડે છે તેમ સંસારમાં દરેક વસ્તુ બાજીગરની બાજી જેવી છે, અર્થાત્ ક્ષણિક છે. એવી ક્ષણિક વસ્તુને પોતાની માની મમતા ધાગ્ય કરવી તે અજ્ઞાન છે. મમતાના જોરે મિથ્યા બ્રાંતિથી આત્મા પોતાનું બંધું સ્વરૂપ ભૂલી જઈ અવળે માર્ગે ચઢે છે, પણ સદ્ગુરુ સમાગમથી શુદ્ધ સ્યાદ્રાદ રીતે આત્મતત્ત્વ જાણી તેનો ખપ કરવા ધારે તો સંસારમાથી તરી શકે છે. જ્યાં સુધી મમતા, મોહ, મત્સર, મદ, માયા અને માન છે ત્યાં સુધી સંસાર છે, અને જ્યારે તેનો ત્યાગ કરવા આત્મા ધારણે ત્યારે ભવપાર છે. યાદ રાખવું કે જહં અને મમ આ પ્રત્યય, બહિરાત્મપણું છે ત્યાં સુધી ઉઠે છે અને જ્યારે આત્મ આત્માના સ્વરૂપનો દૃઢ અભ્યાસ ઉપયોગદ્વારા કરે છે ત્યારે જહં અને મમ એ બે પ્રત્યય પુરૂગત સંબંધી થતા હતા તે હટતા નથી અને આત્મા પરમાત્મા થાય છે—તે દેવી રીતે ?

તે બતાવે છે. અદ્વ-હું એટલે કોણ ? જ્ઞાનદર્શનચારિત્રગુણ
વિશિષ્ટ આત્મા હું એ શબ્દથી આત્મા-હું એકથું એમ સૂચ-
વન થાય છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશવાન હું સ્ફટિકની
પેઠે નિર્મળ શુદ્ધ અવિનાશી અદ્વ-હું એક આત્મા-અવિનાશી
હું. ત્યારે વિચાર થાય કે હું એક છું, તો આ શરીર દેખાય
છે તે કોણ છે ? એમ પ્રશ્ન ઉઠતા નિરધારે કે શરીર એ તો
પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે. મનુષ્યાકાર એ પુદ્ગલ દ્રવ્યનું પરિણમન
થયું છે. ત્યારે વળી વિચારે કે મનુષ્યાકાર પુદ્ગલોમા આત્મા
આ કારણથી રહ્યો છે ? ત્યારે ઉત્તરમા સમાધાન થાય કે-
આત્માએ પૂર્વજન્મમા કેઈ શરીર ધારણ કરી કર્મ ઉપાર્જન
કર્યું છે તે કર્મના યોગે મનુષ્યાકાર પુદ્ગલસ્કંધમાં તેની
સ્થિતિ થઈ છે, ત્યારે વળી વિચારે કે-એ મનુષ્યશરીરમાં
આત્મા ક્યાં સુધી રહેશે ? સમાધાનમા કહેવાનું કે-કર્મના
આદ્યે જોઈ. તેમાથી પાંચમું આયુષ્યકર્મ જે, તેમા જોટલા
વર્ષના આયુષ્યનો બંધ કર્યો હશે તેટલો કાળ આ મનુ-
ષ્યશરીરમા રહેવું પડશે ત્યાં વળી વિચાર થશે કે-વળી
આલીંગી મનુષ્યશરીરનો ત્યાગ કરી આત્મા ક્યાં જશે ? ત્યારે
કહેવાશે કે-આલી જોડો કર્મ વેપાર કર્યો હશે તેવી ગતિમાં
જવું પડશે. વળી મનમા પ્રશ્ન હશે કે ત્યારે હું તો વેપર
કર્મ કે લેણી આદિ સ્થાન પ્રાપ્ત કરું ? એ પ્રશ્ન ઉઠતાં અદ્વ-
શરને પ્રશ્ન કરશે, તે પ્રશ્ન નીચે સ્વજન—

પ્રશ્ન—શર મહાભવ સારેજી ! કૃષ્ણ શાથી મળી શકે ?

ઉત્તર—હે જીવ ! જન્મ કરતાં મરણનો ત્યાગ કરી જન્મ
જન્મ કરતાં મરણના લે કરણ કરી એવા કર્મનો ત્યાગ કરી

ત્યારે આત્મા સત્ય શાશ્વત સુખ પામી શકે. તે સુખ મળવાનું
 ૧ આસન્ન કારણુ વૈરાગ્ય, સંવરકરણી, ધર્મધ્યાન ઇત્યાદિ છે.

પ્રશ્ન—શું મનુષ્ય જન્મમાં સુખ નથી ?

ઉત્તર—હે ભવ્ય ! તાત્ત્વિક સુખ મનુષ્ય જન્મ પામવાથી
 પ્રાપ્ત થાય છે પણ મનુષ્ય ભવમાં ખડું સુખ સમાયું નથી,
 તેનું કારણુ સાંભળ. પહેલું તો માતાની કૃષ્ણમાં નવ મહિના
 સુધી રહેવું પડે છે તેમા પણ ઊંઘે મસ્તકે રહેવું પડે છે.
 મળમૂત્રમા લપટાવુ, બોલવાનું નહિ, દેખવાનું નહિ, જાણે
 સાક્ષાત્ નરકજ હોય નહીં એવું ગર્ભાવાસનું દુઃખ છે. ત્યાં
 કંઈ સુખ નથી. વળી ત્યાંથી માતાની યોનિદ્વારા નીકળતા પણ
 ઘણી વેદના લોગવવી પડે છે. બહાર આવીને પણ અજ્ઞાન
 દશામાં બાળક અવસ્થા ગાળવી પડે છે.—બાળક અવસ્થામાં આત્મા
 અગર પરમાત્માની ઓળખાણુ થઈ શકે નહિ. આ વાત
 સામાન્યપણે લખી છે, કારણુ કે નહિ તો જે તીર્થંકર મહા-
 રાજા માતાની કૃષ્ણમા ત્રણ જ્ઞાને કરી સહિત છે તે સંસારનું
 સ્વરૂપ જાણે છે, તેથી તે તો વયે બાળક જાણુવા, પણ જ્ઞાન
 વડે તો વૃદ્ધ જાણુવા તથા વજ્રસ્વામી પણ વયે બાળક જાણુવા
 પણ જ્ઞાને તો તત્ત્વવેત્તા કહી શકાય. તેમના જેવી દરેકની
 બાહ્યાવસ્થા હોતી નથી તો પણ યાદ રાખવું કે જ્યાં સુધી
 આ શરીર છે, ત્યાં સુધી સંપૂર્ણ સુખ આત્માનું મળી શકતું
 નથી, કારણુ કે કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયે ચાર ઘનઘાતી કર્મ
 નાશ પામ્યા બાદ પણ તેરમા શુભદાણાવર્તી તીર્થંકર મહારાજ-

ને શાતા અગર અશાતાવેદનીય ભોગવવી પડે છે, કારણ
 કે અઘાતી કર્મમા વેદનીય કર્મ રહ્યું છે, અને તેરમા શુભ-
 ઠાણાની સ્થિતિ એક દેશ ઊભી પૂર્વ કોડી વર્ષની છે-છત્યાદિ.
 વળી હવે આપણા મૂળ ઉદ્દેશ ઉપર જઈ વિચારીએ કે યૌવન
 વયમાં પણ જીવાનીના મદમાં મોહ રાજના આધીનપણાથી
 સ્ત્રીસંગ, વેપાર, દેશાટન, રોગ, શોક, વ્યાધિથી ખરું સુખ પ્રાપ્ત
 થતું નથી. ઘડપણની અવસ્થા આવે છે ત્યારે શરીર નિર્જળ
 થઈ જાય છે. જેમ પાકેલું ચીણડું જેવા પ્રકારનું નરમ થાય
 છે, તેમ શરીરની અવસ્થા થઈ જાય છે, શુદ્ધિ પણ તીવ્ર
 રહેતી નથી, યાદદાસ્તી ઘટે છે તો પણ આશા પિશાચિકા તો
 ધરણના શરીરમા વધે છે, ચિંતા અને મમતા રાક્ષસી મનમા
 વ્યાપે છે, સુખે ઉંઘ પણ આવતી નથી, એવી ઘડપણની
 અવસ્થામાં પણ સુખ નથી. તેમ ચાર ગતિમા કોઈપણ અવ-
 તારમા ખરું સુખ મળતું નથી આપણે બાગ બગીચામા
 રમતા માણસોને દેખી જાણીએ છીએ કે અહો ! આ કેવા
 સુખી છે ! પણ તે પણ એક પુણ્યની પ્રકૃતિ ભોગવે છે, તેમા
 સુખનો આભાસ માત્રમ પડે છે પણ તેથી તે લોકો નવા કર્મ
 ઉપાર્જન કરે છે, પુરાતન ભોગવે છે અને નવાં બાંધે છે પણ
 કર્મ દ્વારા ત્યારે રહિત થવાય છે ત્યારે ખરું સુખ મળે છે
 કોઈપણ સંસારમાં એવો નથી કે જેને કર્મ લગ્યા ન હોય;
 મરણત સર્વ સંસ્થાની ઉપ કર્મોપાધિ રુક્ત છે. તેનો નાશ
 કરવા લીધે ૧૬ મહાગણને માવડ અને સાધુ માર્ગનું આચરણ
 બતાવે છે, તે માર્ગનું અચરણ કરી ઘણા જલ્દી જીવે
 માવડ મોહસુખ પામ્યા અને પામી શકે છે જલ્દી ! ખરું

સુખ પાંચમી ગતિમાં છે અને તે પામવાનું મુખ્ય કારણ યતિધર્મ છે.

પ્રશ્ન—આ પંચમકાળમાં યતિધર્મ શી રીતે પળી શકે; કારણ કે યતિધર્મ પાળવો એ કઠિન વાત છે માટે યતિધર્મ હશે કે કેમ ?

ઉત્તર—હે ભવ્ય ! યતિધર્મ છેલ્લા દુષ્પસહસૂરિ સુધી વિદ્યમાન છે એમ મહાવીરસ્વામીએ પ્રતિપાદન કર્યું છે. કોઈ એમ કહે કે હાલ સંઘ નથી, યતિધર્મ નથી તેને ઉત્સૂત્ર ભાષી જાણી સંઘ બહાર કાઢવો. યતિધર્મ હાલ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલાનુભાવે વિદ્યમાન છે એમ સદ્દેહવું તે સમક્ષિતીનું લક્ષણ છે. છકાયના રક્ષક મુનિરાજે હાલ વિદ્યમાન છે અને શ્રી વીતરાગ પ્રરૂપિત ધર્મોપદેશ આપે છે તેમનું બહુમાન કરવું તેજ સાર છે.

ભગવતીસૂત્રના પચીશમાં શતક્રમા સાધુ સંબંધી ચર્ચા છે, તે ધારવી અને સદ્ગુરુ સંયોગે આત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરવી બાકી પરભાવમાં રમવું તે બહિરાત્મીઓનું કામ છે અને બહિરાત્મભાવે ચેતને અનંતકાળ કાઢ્યો, પણ હજી સંસારબ્રમણનો ત્યાગ આવ્યો નહિ અને હજી ઠેટલા ભવ સુધી બહિરાત્મ ભાવે ચેતન ભટક્યો તે જ્ઞાની જાણે. સર્વ જીવ સુખની પ્રવૃત્તિથી ઉદ્વિગ્ન કરે છે પણ ખરું સુખ આત્મામાં રહેલું છે એમ વિરલા જાણે છે, જ્યાં સુધી વીતરાગપ્રરૂપિત-સ્વાદ્રાદ્દર્શને કરી આત્મસ્વરૂપ જાણવામાં આવ્યું નથી. ત્યાં સુધી બહિરાત્મભાવ સંભવે છે, કારણ કે સ્વાદ્રાદ્દ રીતે આત્માનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના એકાંત મતે આત્માને નિત્ય વા અનિત્ય

જાણવો કિંવા તે પ્રમાણે માનવો એ મિથ્યાત્વીપણું છે. જ્યારે આત્માને સાત નચે ઝોળખવામા આવે છે ત્યારે આત્મસ્વરૂપમાં રમાણુતા થઈ શકે છે. આત્મસ્વરૂપમાં રમતા અભ્યાસી ચોર્ગીદ્રો અધ્યાત્મશાંતિ મેળવી શકે છે અને આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિના દુઃખમાથી મુક્ત થાય છે. સર્વ શાસ્ત્રમથન કરીને સાર એ કાઢવાનો છે કે-ગમે તેમ કરી નિવૃત્તિપદ પામી શકાય. સર્વ જીવોને નિવૃત્તિપદની ઇચ્છા રહે છે પણ કારણ સામગ્રી વિના ઇચ્છા ફળીભૂત થતી નથી.

પચાગ્નિ સાધન કરો, તીર્થસ્નાન કરો, યાગ-હોમ કરો, ઉપવેશ આપો વા દુક્રીરી કારણ કરો વા સંન્યાસી ધાઓ; પણ ત્યાં અમી વીતરાગદર્શનપૂર્વક આત્મસ્વરૂપ જાણું નથી ત્યાંમુખી એકાતવાદથી આત્મહિત થવાનું નથી કારણ કે વસ્તુ-સ્વરૂપ જાણ્યા વિના તેનું ધ્યાન સંભવતું નથી. આત્મતત્ત્વ-વેત્તાઓ આત્મભાવમા સ્થિર થઈને અનંતી કર્મની વર્ગણાઓ ને આત્મપ્રત્યેકને લાગેલી છે તે ખપાવે છે. આત્મતાનિયો બહારના ડોળ ઉપર રાચતા નથી. તેમનું તો ધ્યાન ઉપર લક્ષ રહે તે આત્મતત્ત્વવેત્તાઓનું જાત્યાચરણ દેખી લોક જાણે છે કે-અરે ! જાતો જાણ તેવો થઈ ગયો તે, એમ સમજે છે અને જાણીને જાણે તે કે-અરે ! બિચારા ત્યાં સુધી અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી મોહના તોરે આવા વાક્યો ઉચ્ચારે છે. જીવો, કર્મન્યા વગર તે-એમ જમણ સ્વસ્વરૂપમા હીન થઈ રહે છે.

જાત્યાચરણને જાત મેટાઈ નચતી નથી અને તેમનું

કીર્તિ ઉપર લક્ષ રહેતું નથી. એમને તો જે દિવસ ધ્યાનમાં ગયો તે મહોત્સવ સરખો લાગે છે.

જેમ જેમ આત્માના સ્વરૂપમાં ચિત્તની એકાગ્રતા થાય છે, તેમ તેમ આત્મસત્તા વિકસે છે. આત્મજ્ઞાનિયો સ્યાદ્દાદ દર્શનરૂપ દીપકના જોરે આત્મધરની સઘળી ઋદ્ધિ નિહાળે છે તેમ તેમ તે અધ્યામરસમાં લીન થતા જાય છે.

અધ્યાત્મશાંતિના ઉપાય

પહેલો ઉપાય તો એ છે કે—સદ્ગુરુ સંયોગે નિત્યાનિત્ય અનેકાંતવાદે આત્મસ્વરૂપ ઓળખવું, અને પશ્ચાત્ માનસિક, વાચિક અને કાયિક પ્રવૃત્તિઓને બાહ્ય ભાવમાં જતી અટકાવવી. સ્ત્રી, પશુ, પંડક^૧ રહિત, જ્યાં કેાઈનો શબ્દ સંભળાય નહિ એવી એકાંત જગ્યાએ વીરાસને વા પદ્માસને જેસી શરીરની અંચળતા વારવી આ સ્થળે યાદ રાખવું કે હઠસમાધિની સહાયતા લેવી. માદક પદાર્થ વાપરવામાં ઓછો ભાવ રાખવો. કઠિન પદાર્થ ખાવા નહીં. શરીર ઉપર મમતા રાખવી નહિ પ્રજ્ઞાચર્યવ્રત પાળવું અને વીરાસને જેસી ધર્મધ્યાનના ગાર પાયાનું અવલંબન કરવું. આત્મસ્વરૂપનું ચિંતવન કરવું—એમ દરરોજ અભ્યાસ કરતા મનની સ્થિરતા થશે અને આત્મસ્પૃતિ જાગશે નિદ્રાનો પણ ત્યાગ કરવો, અંતરાત્માનું સ્વરૂપ ચિંતવન કરવું આત્મા અને પરમાત્માનો મુકાબલો કરવો તથા એકના ભાવની શ્વામોર્ચ્છાન જેમ જેમ વધારે લેવામાં આવે છે તેમ મનની અંચળતા ઘાય છે, માટે શ્વામોર્ચ્છાસ પ્રાણને ઝાટી ધ્યાન

વસ્તુનો ત્યાગ કરીને દીક્ષા અંગીકાર કરે છે માટે તેમને ધન્ય છે. આપણે સંસારની અસારતા જાણતાં છતાં તેમાં મુંઝાઈ રહી તરણતારણહારની નિંદા કરીએ તો કર્મરાજી યોગ્ય શિક્ષા આપ્યા વિના રહેશે નહિ.

કાચું પાણી પીનાર, સ્ત્રીસંગ કરનાર, આરંભાદિક કામ કરનાર, પરિચ્છેદ ધારણ કરનાર એવો શ્રાવક ગીતાય જેવો હોય તો પણ થોડું લણેલા પણ આત્મહિતાર્થી સંસારત્યાગી મુનિવર્ગની બરાબરી વ્યવહારથી કોઈ કાળે કરી શકે નહિ.

મુનિ અને શ્રાવકનું અંતર ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રની ટીકામાં મેરુ પર્વત અને સરસવના દાણા જેટલું કહ્યું છે. હે ભવ્ય જીવો ! કદાપિકાળે મુનિવર્ગની હેલના કરશો નહિ અને તેમનું માતા-પિતા તથા રાજના કરતાં પણ મન, વચન અને ક્રિયાએ કરી બહુમાન કરશો.

આત્માનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી, માટે આત્મસ્વરૂપનું વિવેચન કરવામા આવે છે. આત્માના ત્રણ ભેદ છે.

૧ બહિરાત્મા, ૨ અંતરાત્મા, ૩ પરમાત્મા.

બહિરાત્મા-બહિર્-બહારની વસ્તુમા આત્માની બુદ્ધિ જેને છે તે બહિરાત્મા અવબોધવો.

બહિરાત્માનાં લક્ષણ.

દુર્લા.

પુદ્ગલમા ગચ્ચો રમે, પુદ્ગલ મુખ નિધાન,

તમ હાતે લોચ્ચો રમે, બહિર્ગતમ અનિધાન.

શરીર એહિજ આતમા, માને મોહી લોક;	
વાચા મન પશુ આતમા, બહિરાતમની ઝોક.	૨
હું એનો એ માહરો, જ્યાં લગી એ બુદ્ધિ;	
અજ્ઞાની સુખ કેમ લહે, પ્રકટે નહિ સ્વશુદ્ધિ.	૩
હું દરતો હું બોલતો, મારા વિષુ શું ધાય;	
એવી બુદ્ધિ જ્યાં લગે, તાવત્ ભવ ભટકાય.	૪
એ ધન મારું માનતો, તમ લાલે લોભાય;	
વિવિધ સંકટ વેઠતો, ભવમાંહી ભટકાય.	૫
શ્રી પુત્ર પરિવાર સૌ, મારા માને જેહ;	
બહિરાતમ સુખ શું લહે, ભૂલ્યો ભટકે તેહ.	૬
શરીર પર મગતા ધરે, દરે પાપના કામ,	
ભવમાંહી તે ભટકતો, ઘાશે દુખનું કામ	૭
ધન વધતા મુખી બને, ઘટતા દુઃખ ન માય;	
બહિરાતમ સુખ શું લહે, ભવમાંહી ભટકાય	૮
તે જે આગે દેખતો, હાથ વસ્તુ સુખકાર;	
તેની તૃષ્ણા રાખતો, પામે દુખ અપાર	૯
પાવત બહિરાતમપણ, તાવત્ છે સંસાર.	
બહિરાતમને કદતા, લગીએ ભવજલ પાન	૧૦

મા. ૧૦ કૈ -

શ્રી

શાન્તહરિઃ શર્મિષ્ઠી, પરમ વ્રાહ્મણવિજ્ઞનાત્ ।
શાન્તમ્ભા ન વિદેયી, મોહનિદ્રામ્બુદેહનઃ ॥

ટીકા-યસ્ય જનસ્ય અજ્ઞાનદશાંધત્વાત્ શરીરવાચામનસિ
આત્મધ્રમાત્ શરીર ઇવ આત્મા વગેવ આત્મા મન ઇવ આત્મા તદ્
તિરિક્તો આત્મા ન હત્યાત્મકઃ બુદ્ધિમાન્ સઃ બહિરાત્મા જ્ઞાતવ્ય
કથં ભૂતઃ સઃ ? મોહ ઇવ નિદ્રા તથા અસ્તઃ નષ્ટ આચ્છાદિત
ચેતનઃ યસ્ય મોહનિદ્રાસ્તેચતનઃ

શરીર, વાણી, મન વગેરેમા આત્મબ્રાતિથી જેને આત્મ
બુદ્ધિ થાય એટલે શરીર વાણી મનને આત્માજ બાણે; શરી
તેજ આત્મા છે, એમ જે માને છે તે બહિરાત્મા કહેવા
છે. મોહરૂપ નિદ્રામાં ઘેરાયેલો ચેતન બહિરાત્મા કહેવાય છે.

બહિરાત્મા બાહિરની વસ્તુઓમા સુખ માને છે અને
બાહિરની વસ્તુઓના નાશથી દુઃખી થાય છે જે જે પુરૂષગત
પદાર્થ મનોહર દેખે છે તેમા સુખની બ્રાંતિથી બ્રાન્ત થઈ તૃષ્ણા
રાખે છે. આ સર્વ ધન કુટુંબ મારું છે, હું એનો છું, અમુક
મારો શત્રુ છે, અમુક મારો બહાલો છે, તેવી બુદ્ધિ બહિરાત્મ
પણાથી થાય છે. બહિરાત્મભાવથી સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થતું નથી.
જ્યાં સુધી બહિરાત્મભાવ છે ત્યાં સુધી ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભનો તિરસ્કાર થતો નથી.

બહિરાત્મી કોની પેઠે ભટકે છે તે બતાવે છે:-

દુહા.

મૃગ કરતૂરી ભટકતો, કરતૂરીની ગધ,

કરતૂરી તો દુંટીમા, બહિરાત્મ તેમ અંધ ૧

કરતૂરીયા મૃગની દુંટીમા કરતૂરી જાય છે. તે ગધ બાહિર-
થી આવે છે, એમ જાણીને મૃગ જેમ વગડામા ચારે તરફ

છે, તેમ આત્માની જ્ઞાતિથી શરીરનેજ આત્મા માનનાર
રાત્મા, સંસારસાવમાં વિવિધ દુઃખ પામતો ભટકે છે.

બહિરાત્માને કુકડાની ઉપમા આપે છે:—

કુકડા.

પ્રતિજિંબ સ્વ દેખીને, આરીસાની માહી,
અન્ય કુર્કટ કાલિથી, શુદ્ધ મચાવે ત્યાહી. ૧
દેખી પ્રતિજિંબ કાચમા, ભમરી ચકલી જેમ;
કરે શુદ્ધ જિમ્મ કાલિથી, બહિરાત્મ પણુ તેમ. ૨

બાવાર્થ—જેમ કુકડો આરીસામાં પોતાનું પ્રતિજિંબ દેખી
અન્ય કાલિથી બીજો કુકડો જાણી તેની સાથે લડે છે, તેમ
જ્ઞાની મનુષ્ય જ્ઞાતિથી શરીરનેજ આત્મા માની વિવિધ
ખતો પામે છે.

ચમ્પી વા ભમરી કાચમા પોતાનું પ્રતિજિંબ દેખી તેને
અન્ય ચકલી વા ભમરી માની જેમ કાચકલેશ કરે
તેમ શરીરનેજ જ્ઞાતિથી આત્મા માની મનુષ્ય બહિરાત્મા
પામે જન્મ મરણની તુ ખગડિ ભોગવે છે.

પારા આત્માના દુઃખની ઉપમા બહિરાત્માને આપે છે —

કુકડા.

કાચમા દુઃખને દુઃખને, અજાને દેખે,
જાણી, અજાણી, અજાણી ભટકે ૧
દુઃખ દુઃખને, અજાણી, અજાણી અજાણી ૨
શુદ્ધ અજાણી, અજાણી અજાણી ૩

ભાવાર્થ—જેમ પાડા, આખલા અને કૂતરાઓ પરસ્પર સ્વજાતિથી વૈર રાખી લડાઈ કરે છે અને એક બીજા ઉપર અદ્વેષાઈ કરે છે તેમ બહિરાત્મ જીવો પરવસ્તુને પોતાની માની અનેક પ્રકારની ચિંતાઓ કરે છે. પરસ્પર રાજ્ય, ધન, સ્ત્રી, પૃથ્વીને માટે લડાઈ કરે છે અને સમાગમથી મુખ્ય અને તેના વિયોગથી દુઃખ માને છે પણ કદિ અજ્ઞાનીઓ આત્મ-શાંતિ પામી શકતા નથી.

છોકરાઓ રાત્રિના વખતમાં શુકલપક્ષમાં રમે છે, તે વખતે જે દિશા તરફ પોતે હોડે છે તે તરફ દૃષ્ટિભ્રમથી ચંદ્રને પણ હોડતો દેખે છે અને જો પોતે ઉત્તર દિશા તરફ હોડતો હોય તો તે વખતે ચંદ્રને પણ ઉત્તરદિશા તરફ હોડતો મુગ્ધબાળ દેખે છે. તેમ મુગ્ધ બહિરાત્મા શરીરની પુષ્ટિથી આત્માની પુષ્ટિ માને છે. શરીરની નબળાઈથી આત્માની નબળાઈ માને છે, અને શરીરના નાશથી આત્માનો નાશ માને છે તે પણ ભ્રાંતિ છે,—ભ્રાંતિ દૂર થવાથી સત્ય સમજાય છે.

લેખકનું એમ કહેવું નથી કે—ચંદ્ર ગતિ કરતો નથી, પણ ઉપમાદૃષ્ટાંત અન્ન એટલું જ લેવાનું કે જે દિશા તરફ આપણે તેના સામું જોઈને હોડીએ છીએ તે દિશા તરફ ચંદ્રને પણ હોડતો દેખીએ છીએ પણ તે ભ્રમ છે. તેમ શરીર તેજ આત્મા માનવો તે પણ ભ્રમ છે. સંસારમા બહિરાત્માઓ ઘણા છે મનુષ્યપણું પામ્યા છતાં પણ બહિરાત્મભાવ ટળવો એ સદ્ગુરુ-સમાગમ વિના ધ્યાન દુષ્કર છે નિઃપશ્ચાન્નથી કહું છું કે; સર્વનયપરિપૂર્ણ જૈન દર્શન

આત્મસ્વરૂપ પરિપૂર્ણ જણાતું નથી. એકાંતવાદથી આત્માને
જાણનારા મુક્તિપદ કહો શી રીતે પામી શકે ?

કુહા.

દેનોશાસ્ત્રની પેઠે જે, બોલી જાણે બોલ;

આત્મસ્વરૂપ ન જાણતા. જહિરાત્મપદ તોલ. ૧

દેનોશાસ્ત્ર નામનું એક યંત્ર હોય છે. તેમા જે બોલીએ
તેવા શબ્દ તેમાથી બોલાય છે. પણ તે શબ્દનો લાવાર્થ જેમ
તે દેનોશાસ્ત્ર (વાળું) જાણતું નથી તેમ જહિરાત્મીઓ આત્મા
ધર્મ, પુણ્ય, પાપ પોષાદે છે પણ વીતરાગ વચનાનુસારે તેનો
અર્થ સમજ્યા વિના દેનોશાસ્ત્રના સરખા જાણવા સમજાય,
દમજી. ચાર નિરોપા. દ્રવ્ય, દોષ. કાળ, ભાવ, નવનસ્તવ,
પરદ્રવ્ય ઇત્યાદિનું તત્ત્વજ્ઞાનથી સદહણુપૂર્વક મનન કરી હેય,
જેમ જાને ઉપાદેયપણે વિચારણા કરવી અને ઉપાદેયજૂત એક
આત્મનસ્તવમા દમજીલા કરવી.

નનન મહિમનો સ્વાગી આત્મા છે આત્મા જ્યારે નિરા-
મદ સ્વરૂપની પરિપૂર્ણ પ્રાપ્તિ કરી મોહસ્થાનમા પહોંચે છે
ત્યારથી તેનાં વિવેક સંસારમા આવેલો નથી મોહ લે આત્માએ
જેવા તે પ્રવાનની અપેક્ષાએ અનાદિ છે, અદ્વૈત વ્યક્તિની
અપેક્ષાએ અનાદિ છે પણ અતલ નથી.

આત્મનસ્તવ મહિમ પૂર્ણ સ્વરૂપ સિદ્ધ પરમાત્માએ.
મનનનો પદ સંસાર રૂપે જાણે, જાણે તેમજ સિદ્ધાન્ત.
માત્ર મનનના અનાદિ.

ઉત્તર-હે ભવ્ય ! સિદ્ધાત્માઓ પરમાત્મપદ પામ્યા પછી અક્રિય થાય છે તેથી એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ગમન કરવાનો પ્રયત્ન તેઓ કરતા નથી તેમજ રાગ દ્વેષરહિત વીતરાગ થવાથી તેમની અનંત શક્તિ પણ તેમનામાં પ્રવર્તે છે. તેમનું ધ્યાન અને લક્ષિત કરનારાઓ કર્મ મુક્ત થાય છે, માટે નિમિત્તની અપેક્ષાએ તેઓ ઉપકાર કરે છે. તેમનું સ્મરણ કરીને અનેક જીવો મુક્ત થાય છે માટે તે અપેક્ષાએ તે ઉપકારી છે. ધ્યાનાર્થે તેઓ ધ્યેયરૂપે પરિણમવાથી અન્યના ઉપકારી થાય છે માટે તેમની સિદ્ધાવસ્થા ખરેખર અનેક જીવોને મુક્તિરૂપ કાર્ય સાધવાના પ્રયોજન માટે થાય છે.

હવે આપણે બહિરાત્માના વિવેચન તરફ નજર કરીએ. બહિરાત્માની અનાદિ છે અને કોઈ દિવસ ભવ્યોની અપેક્ષાએ બહિરાત્મપણાનો નાશ થાય છે માટે અંત છે માટે ભવ્યની અપેક્ષાએ બહિરાત્મભાવ અનાદિ સાત જાણવો. અભવ્ય જીવો પણ બહિરાત્મ દશાવાળા જાણવા. તે ગમે તેટલી ક્રિયા કરે તો પણ તેમની મુક્તિ થતી નથી. જેમ પાંખ વિનાનું પક્ષી આકાશમાં ઊડી શકતું નથી, તેમ અભવ્યજીવ મોક્ષ પામી શકતો નથી; કારણ કે અભવ્યજીવને અમઘ્યપણું હોવા થકી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી, માટે અભવ્ય જીવોને અનાદિ અનંતમા ભાગે બહિરાત્મપણું છે.

બહિરાત્મપણું જિનદર્શન જાણ્યા વિના જતું નથી. બહિરાત્મપણાથી ચેતન અનાદિકાગ રજાઓ, તો પણ હજી પરભાવનો ત્યાગ કરતો નથી. આત્મસ્વરૂપ જાણ્યા છતાં પણ અનુપયોગે આરિત્રમાં બહિરાત્મપણું કોઈ વખત પ્રાપ્ત થાય છે, પણ

આન્મોપયોગ આવતાં ચારિત્રસાવમાં આવેલું બહિરાત્મપણું
 દૂર થાય છે. મિથ્યાત્વસાવરૂપ બહિરાત્મપણું દૂર થતાં ચેતન
 ચોધે શુણ્ણકાત્મે આવી બીજના ચંદ્રસદૃશ સમઠિતરત્ન હૃદય
 મગનમાં સ્થાપિત કરે છે. ચારિત્રમોહનીયના યોગે બહિ-
 રાત્મભાવ અર્થાત્ પ્રમાદ થાય છે તેની વ્યાખ્યા બુદ્ધી
 રીતે અવળોઘવી.

ત્યારે મિથ્યાત્વ ભાવ દૂર થાય છે ત્યારે સમભાવ પ્રગટ
 થાય છે હવે અંતરાત્માનું સ્વરૂપ કહે છે—

॥ શ્લોક ॥

॥ યોગપ્રદીપગ્રન્થે ॥

પરિભાંદાનતિગ્રમય, ચર્યાત્મન્યાત્મનિશ્ચયઃ ।

મોહનતગમ્યા મતગતઙ્ગૌર્વિશ્રમધ્વાન્તમાસ્કરૈઃ ॥

ભાષ્યાર્થ—જય મોહની શરીર મન વાણી લેશ્યા ઇત્યાદિ
 બાહ્ય વસ્તુઓને આત્માથી બિદા દ્રવ્યરૂપ માનીને આત્માની
 આત્માના જ આત્માનિષ્ઠ થાય તે અંતરાત્માનું લક્ષણ છે. શરીર
 મન વાણીના આત્મા વ્યાપી રહેતાં છે, તે શરીર કહી બુદ્ધો
 કે મન કે વાણી કે તે અંતરાત્મા બદલે એ પ્રમાણે ક્રોધિ-
 રૂપ અધિકારીના નાશ કરનાર સૂર્ય સમય આત્માજ્ઞાનીએ એ
 અંતરાત્મા કે અંતરાત્મા અવસ્થાને સમવસ્તુતા છેતીને અંતરાત્મા
 વ્યાપી મોહના આત્મા અંતરાત્મા હિંસા કે મેદા રૂપના રૂપ છે.
 આત્માને અંતરાત્મા કે, અંતરાત્મા હિંસા મેદા આત્માને છે,
 આત્માને અંતરાત્મા કે, અંતરાત્મા હિંસા મેદા આત્માને છે,

દ્રવ્યરૂપે આત્મા નિત્ય છે અને પર્યાયની અપેક્ષાએ આત્મા અનિત્ય છે. જ્યારે જ્યારે આત્મામા અપેક્ષાએ નિત્યાનિત્ય પક્ષ સ્વીકારવામાં આવે છે ત્યારે પુણ્ય, પાપ, ખંધ, મોક્ષ, સુખ, દુઃખ વગેરે સ્યાદાદ રીતે વિચારતાં અનુભવ દ્વારાએ વસ્તુતઃ સિદ્ધ થઈ શકે છે.

સાખ્યમતાનુયાયી પ્રકૃતિ કર્તા માને છે અને આત્માને પુષ્કરપલાશવત્ નિર્લેપ માને છે. તે પણ યુક્તિવિકલ છે. તેનું ખંડન “ નંદિસૂત્ર ” “ સમ્ભતિતર્ક ” “ સ્યાદાદમંજરી ” “ અનેકાતજ્યપતાકા ” ઇત્યાદિથી જાણીવું. જો આત્મા કમલ-પત્રવત્ નિર્લેપ હોય તો પુણ્ય પાપનો લેપ આત્માને થાય નહિ અને તેથી સુખ દુઃખ આત્માને થવું ન જોઈએ, પણ થાય છે. માટે કર્મનો કર્તા અને કર્મનો ભોક્તા આત્મા સ્વીકારવો જોઈએ અથવા સાખ્યોને પૂછીએ છીએ કે જો એકાતે નિત્ય પ્રકૃતિ હોય તો કદાપિ કાળે આત્માયત્રી જુદી પ્રકૃતિ થાય નહીં અને જુદી ન થાય તો આત્માને મોક્ષ કયાથી મળે ? તેમજ પ્રશ્ન થાય કે, પ્રકૃતિ જડ છે કે ચેતન ? જો પ્રકૃતિને જડ કહીએ તો કર્તાપણું તેને સંભવે નહિ અને જો પ્રકૃતિને ચેતન માનવામાં આવે તો પ્રકૃતિ પણ ચેતન અને પુરુષ પણ ચેતન-એમ પરસ્પર વિરોધ આવે છે.

॥ શ્લોક ॥

સાખ્ય-પ્રકૃતેઃ ક્રિયમાણાનિ, ગુણઃ કર્માણિ મર્ત્તસઃ ।

અટંકારમિમૂઢાત્મા, કર્નાદમિનિમન્યતે ॥

ભાવાર્થ—પ્રકૃતિના ગુણોએ કરેલા મર્ત્ત કર્મને આત્માને

કર્મી મૂલ્ય ધરેલો આત્મા હું કરું છું એમ માને છે; પણ વસ્તુતઃ તે કર્તા નથી, મારે આત્મા કંઈ કરતો નથી, પ્રકૃતિ કરે છે.

જેન-આત્મા પ્રકૃતિધરી ભિન્ન છે કે અભિન્ન છે? જો એકાંતે પ્રકૃતિધરી આત્મા ભિન્ન હોય તો હું કરું છું એવો અહંકાર થઈ શકે નહિ. સંબંધને લઈને હું કર્તા છું, એમ અભિમાન થાય છે. દોષી રાજા હોય અને તેનો પ્રધાન હોય તે રાજ્યનો અધિકાર ચલાવે તો હું કરું છું, મારાથી સૌ થાય છે એમ તેને અહંકાર થઈ શકે. પણ જો એકાંતે ભિન્ન આત્માથી ન્યારી પ્રકૃતિ કાંઈ કરે તો તેથી આત્માને અભિમાન આવી શકે નહિ. જો આત્માથી પ્રકૃતિ અભિન્ન સ્વીકારશે તો આત્માને હું કર્તા, હું ભોખ્તા એવો મતામળ પ્રત્યય ધરાવેલો અને તે કદિ ટળ્યો નહિ અને આત્માથી પ્રકૃતિ અભિન્ન માનવામાં આવે તો આત્મસ્વરૂપ પ્રકૃતિ થઈ જવાની. અને તે આત્માથી તુટી પાડાયો નહિ, પણ તુટી તો ભાસે જો મારે એક ત પ્રકૃતિની આત્મા ભિન્ન અને અભિન્ન એ બે પદો પણ સુખ્તિવિષયક છે.

નૈયાયિકો—આત્માઓ અનેક માને છે અને પરમાત્મા એક માને છે. આત્માઓને વ્યાપક માને છે અને પરમાત્માને પણ વ્યાપક માને છે. જીવાત્માને શરીરાવચ્છેદન સુખ દુઃખ થાય છે અને વ્યાપક તો સર્વત્ર છે. ઈશ્વરમાં ઇચ્છા સ્વીકારે છે તેમ પ્રયત્ન પણ સ્વીકારે છે. આત્માઓ ઈશ્વરરૂપ થતા નથી એમ માને છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુમા જીવને સ્વીકારતા નથી. મન દરેક આત્માને લાગી રહ્યું છે અને મન આણુ અને નિત્ય છે. મુક્તાવસ્થામા પણ જીવની સાથે મન સ્વીકારે છે; ઈશ્વર ઇચ્છાથી જગદુત્પત્તિ વિનાશ થાય છે—ઈત્યાદિ નૈયાયિકોના સિદ્ધાંત છે. નૈયાયિક અને વૈશેષિકમા થોડો અંતર છે.

જૈનો—સુજ્ઞા વિચારો કે—આત્માઓ અનંત છે અને પરમાત્મા એક છે તેમા શું પ્રમાણ છે ? આત્મા તે જ પરમાત્મા થઈ શકે છે, માટે પરમાત્મા પણ અનેક સ્વીકારવા જોઈએ. આત્માઓ શરીરોમાં વ્યાપીને રહે છે, પણ તેઓ વ્યાપક નથી, તે સંબંધી વિશેષ ચર્ચા જાણવી હોય તો “સ્વાદ્વાદમંજરી”મા નૈયાયિકમત ખંડન વાચવાથી માલમ પડશે પરમાત્મા વ્યક્તિ આશ્રયી કદાપિ કાળે વ્યાપક થતો નથી. ઈશ્વરમાં ઇચ્છા પ્રયત્ન હોતાં નથી. ઇચ્છા પ્રયત્ન જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી કર્મ આત્માને લાગેલા છે. કર્મ રહિત પરમાત્માને શાની ઇચ્છા હોય ? અલબત્ત પરમાત્માઓ કૃતકૃત્ય થયા છે તેથી તેમને કોઈ જાતની ઇચ્છા નથી. આત્માની મુક્તિ કર્મના નાશથી થાય છે, તે કર્મનું વર્ણન પહેલા કહેવામા આવ્યું છે કર્મ રહિત આત્મા મોક્ષસ્થાનમા રહે છે. નૈયાયિકો દુઃખાભાવ તેજ મોક્ષ માને છે. પણ તેમ માનવું યુક્તિવિરૂદ્ધ છે. મનને આત્મ સ્વીકારી તેને

નિત્ય નૈયાયિકો માને છે તે કીક નથી. મન એ પુદ્ગલ પદાર્થ
 છે; જલ છે; પુદ્ગલ સ્કંધરૂપ છે. પરમાણુઓના સ્કંધો લેગા
 થઈ દ્રવ્ય મન બનેલું છે. તેનો સુક્તાવસ્થામાં નાશ થાય છે.
 મન અનિત્ય છે, ઇશ્વરમાં ઇચ્છા માનવી તે અજ્ઞાન છે. ઇશ્વરમાં
 ઇચ્છા એકાન્ત નિત્ય અને એક માનીએ તો ઇશ્વર સદાકાળ
 જગતની ઉત્પત્તિ કર્યા કરશે; પણ કદિ વિરામ પામશે નહિ
 અને ઇશ્વર અને ઇચ્છા એક હોવાથી અને નિત્ય હોવાથી તે
 થઈ બનતા પદાર્થો પણ નિત્ય હોવા જોઈએ પણ તેમ દેખાતા
 નથી. ઇશ્વરેચ્છાથી જગત બને છે અને નાશ પામે છે, તો
 ઉત્પત્તિ અને નાશ એ બે ઇશ્વર ઇચ્છામાં સંભવે નહિ. જે વખત
 જગતની ઉત્પત્તિની ઇચ્છા થશે, તેજ વખત જગત નાશ કરવાની
 ઇચ્છા નાશ થશે, તેથી અત નાશ અને ઉત્પત્તિ એમાંનું કંઈ
 પણ ઇશ્વરથી બની શકવાનું નહિ જગતનું ઉપાદાન કારણ
 હું છે તે બતાવવું જોઈએ. જગત નહોતું બનાવ્યું તે
 પહેલાં તે જગતના આ સર્વ પદાર્થો ક્યાં ઇશ્વરે રાખ્યા
 હતા? ઇશ્વર જગતનો બનાવનાર કારીરી છે કે અકારીરી? જે
 કારીરી છે તો આપણી પેઠે દૃશ્ય વા બૂતાતિમ્બી પેઠે દાદૃશ્ય
 કારીર છે? જે આપણી પેઠે કારીરી હોય તે: પ્રત્યક્ દેખાવે:
 નેહાને, પણ તે જગતો નહીં તેથી પ્રત્યક્ બધા માટે તે બીજા
 આત્મા બૂતાતિમ્બી પેઠે અદૃશ્ય કારીરી છે એમ કહેવું તે કે જે
 અદૃશ્ય આત્મા દેખાઈ નહીં તેમાં તેના અસ્તિત્વ તે કે અદૃશ્ય
 અસ્તિત્વે અસ્તિત્વ કહે તે અસ્તિત્વ તે નેહા દેખી અસ્તિત્વ
 નહીં અસ્તિત્વ કહે તે, તેમ તેને અસ્તિત્વ કહે શક્ય છે

એમ જો કહેવાશે તો ઇશ્વર શરીરી સદૃશ છે એને સિદ્ધ કરવામાં કોઈ પ્રમાણ નથી માટે તેમ માનવામાં ફત્તરેતર ફ્લણ-રૂપ વળનો પ્રહાર જગત્કર્તાવાદીને માથે લાગે છે. પદ્મળીજો-ઇશ્વર અશરીરી છે તો અશરીરીયદ્રી પદાર્થની ઉત્પત્તિ થવી અમાન્ય છે. જેમ આકાશ અશરીરી છે તે અન્ય પદાર્થ બનાવવામાં અસમર્થ છે-તેમ જાણી લેવું. ઇશ્વર સર્વવ્યાપક છે એમ માનવું યુક્તિવિકલ છે; વિશેષ અધિકાર “ સ્યાદ્દાદ-મંજરીના ૬ છઠ્ઠા શ્લોકની ટીકા તથા નંદીસૂત્ર ” વિગેરેથી જાણી લેવો.

ઉપર્યુક્ત ફલીલોથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે આત્મા અનાદિકાળથી છે, કર્મ પણ અનાદિકાળથી આત્માની સાથે લાગેલું છે, આત્મા અને કર્મનો સંબંધ અભવી આશ્રયી અનાદિ અનંતમા લાગે છે, અવિણ્ણવ આશ્રયી અનાદિસાંત લાગે છે. કર્મ સંયોગથી આત્મા જે શરીર ધારણ કરે છે, તેટલા શરીર-માંજ તેના આત્માના પ્રદેશો વ્યાપીને રહ્યા છે. સુત્રો ! વિચારો કે-આ પ્રત્યક્ષ જે શરીર દેખાય છે, તે સાત ધાતુનું બનેલું છે અને તે અન્ન થકી વધે છે તેને ઔદારિક શરીર કહે છે અને ખાધેલું પ્રત્યાવવાની જેનામા શક્તિ રહેલી છે તેને તૈજસ શરીર કહે છે. તે આ શરીર કરતા સૂક્ષ્મ છે અને તે અંદર રહ્યું છે. વૈક્રિય શરીર દેવતા તથા નારદીને છે દેવતાને મૂલવૈક્રિય શરીર હોય છે અને જ્યારે અદિ આયે છે ત્યારે ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરી આવે છે, મનુષ્યને પણ ગુણથી વૈક્રિય શરીર કરવાની લઙ્ઘિ પ્રગટે છે. ઉત્કૃષ્ટ વૈક્રિય શરીર લાખ યોજન અને જનન્ય અંગુળના અમંખ્યાનમા

અગર નકારાં કર્મ લેવાથી તેવા રૂપે થાય છે. માટીમાંથી જેમ સોનું ધૂળધોયો જુદું પાડે છે, તેમ તત્ત્વવેત્તાઓ શરીરથી આત્મતત્ત્વને જુદું પાડે છે અને ધ્યાનવડે કર્મનો ક્ષય કરી આત્માને જૂદો કરે છે.

શ્લોક.

પરમાનન્દસંપન્નં નિર્વિકારં નિરામયમ્ ।

ધ્યાનહીના ન પश्यन्ति, निजदेहे व्यवस्थितम् ॥ ૧ ॥

આત્મતત્ત્વ કેવું છે ? ઉત્કૃષ્ટ આનંદથી યુક્ત, વિકાર રહિત, રોગ રહિત આત્મતત્ત્વ શરીરમાં રહેલું છે, પણ ધ્યાન રહિત જડવાદિયો દેખી શકતા નથી. તે ઉપરથી ભાવાર્થ એમ નીકળે છે કે-જે વીતરાગ વચનાનુસારે ધ્યાનદ્વારા આત્મતત્ત્વની ઓળ કરે છે, તે આત્મતત્ત્વને જાણે છે; આત્મતત્ત્વ કર્મ રહિત છે. અનંત રત્નત્રયી યુક્ત છે, અરૂપી છે, દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનુ સ્થાન છે. પરમાત્મા પણ તે જ છે. અજ, અમર, અક્ષય, અનંતશક્તિથી પરિપૂર્ણ આત્મતત્ત્વ છે. તે આત્મતત્ત્વની અનંત શક્તિ, કર્મના આવરણથી આચ્છાદિત થઈ છે, એમ સમજી ભવ્ય જીવ જ્યારે અંતરાત્મારૂપ થવાને માટે આશ્રવ કપાયનો ત્યાગ કરવા ઉઘમ કરે છે ત્યારે ધ્યાનરૂપ અગ્નિથી કર્મ કાઢ બાળી-ભસ્મ કરી નિર્વેષ થાય છે અને કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષ-સ્થાનમાં સિદ્ધજીવ પરમાત્મા રૂપ થાય છે. અન્તરાત્મા અને પરમાત્માના વચ્ચે ભેદનું કારણ કર્મ છે. તેનો જો નાશ થાય તો અંતરાત્મા જ પરમાત્મારૂપ થાય છે. અંતરાત્માને ઉપશમ સમકિત, ક્ષયોપશમ સમકિત અને ક્ષાયિક સમકિત દોષ શકે

હે લખ્યો ! સમજો કે આપણે કોઈના ઉપર રાગ કરીએ છીએ, તથા કોઈના ઉપર દ્વેષ કરીએ છીએ તે વાસ્તવિક રીતે જોતાં કોના ઉપર કરીએ છીએ ? પુદ્ગલ ઉપર કરીએ છીએ કે તેના શરીરમાં રહેલા આત્મા ઉપર કરીએ છીએ ? જો શરીર ઉપર રાગદ્વેષ કરીએ તો શરીર તો જડ છે, પુદ્ગલ છે, માટે તેના ઉપર રાગદ્વેષ કરવો લાયક નથી. જેમ કોઈ માણસે કોઈ માણસના ઉપર પથર ફેંક્યો ત્યારે શું પથર વાગ્યો તેમાં પથર ઉપર દ્વેષ કરવો લાયક છે ? ના નથી. પુદ્ગલે પુદ્ગલ લડે છે, વઢે છે, પુદ્ગલ પુદ્ગલથી કપાય છે. જેના ઉપર આપણે દ્વેષ કરીએ છીએ તેમાં દ્વેષ કરનાર કોણ ? દ્વેષ કોના ઉપર થાય છે ? ઉત્તરમાં કહેવું પડશે કે—શરીર ઉપર થાય છે, તો શરીર શું છે ? ઉત્તર—પુદ્ગલ. પ્રિયલખ્યો ! વિચારો કે, શુદ્ધ નિશ્ચયથી આત્મા આત્મા ઉપર દ્વેષ કરી શકતો નથી, પણ મોહાંધ આત્મા—ખીજાને મારું બગાડનાર જાણી તેના ઉપર દ્વેષ કરે છે, અગર પરપુદ્ગલ વસ્તુને રાગ દશાથી મારી માને છે. વસ્તુતઃ જોતાં તે આત્માનો સ્વભાવ નથી, પણ મોહ-મદિરાનું પાન કર્યાથી આત્મા પોતાનું જાન ભૂલી જાય છે. તેથી મોહના યોગે સાત વા આઠ કર્મ સમયે સમયે શ્રદ્ધ કરે છે. રાગ દ્વેષનો વિષય પુદ્ગલ ઉપર થાય છે, કર્મરૂપ પુદ્ગલસંગી આત્મા થવાથી તેના યોગે આત્મા દુઃખી થાય છે, જેમ કોઈ ઘરમાં કોઈ રહેતા રોય અને ત્યારે તે ઘર બગી જાય ત્યારે ઘરમાં રહેલાનું શરીર પણ બગી જાય તેમ આત્મા પણ કર્મ મંયોગે વિવિધ દુઃખનો લોકતા થયો છે કર્મ સારી અગર નદારી સ્થિતિ ઉપર લાગી શકે છે નાટકમાં

ની તેના સંયોગ વિયોગથી સુખી થવું અગર દુઃખી
થા નાટક છે

છોકરીઓ અને નાના છોકરા લાકડાની ઢળુડીઓને
પી તેને પરણાવે છે, અને જોવું મનોભાવે સગપણ
છે, તેમ આ સંસારમાં જ્યાં સુધી એવા સગપણને
મા આવે ત્યાં સુધી અજ્ઞાનદશા જાણવી.

જીવોને દુનિયાના સર્વ પદાર્થો વેંશજ્યનું કારણ
ને મોહી જીવોને તે જ સર્વ પદાર્થો પરભાવદશાથી
જુ થઈ પડે છે આટલો તે જ પદાર્થોમાં વેંશજી.

મોહી જીવોની દૃષ્ટિની ભિન્નતા અને સત્યાસત્યતા
ને વિચારે વસ્તુતઃ વિચારી જોતા પર પ્રાગટ્ય
મોહ છે તેમ જ મર્યો જો ભવજગત રેત છે.

આમ જીવો પરવરત, લેવી કે મન, જન, જી

— રજાથી દુઃખી થાય છે અને તેના ઉપર

કે દેશી જીવ

અમારો

મન

ત્યારે જીવ ઠેકાણે આવશે-એમ વિચારવું; અને પારકી નિંદા કરી ભારે થવું નહિ, કહ્યું છે કે,—

કહા.

નિંદા કરતા પારકી, પોતે ભારે થાય;

નિંદક તે ચંડાળ છે, ભવમાંહી ભટકાય. ૧

નિંદા કરવી આપણી, પરનિંદા દૂર વાર.

ઉદાસીનતા ધાર મન, પામીશ ભવજલપાર. ૨

હો ચેતન ! પુદ્ગલાકાર સ્ત્રી તે પરવસ્તુ છે, તેની ઇચ્છા દૂર કરી સુમતિસ્ત્રીની સંગત કર, કારણ કે સુમતિરૂપ સ્ત્રી પરંપરાએ સ્વરૂપ પમાડશે. સંસારમા કોઈપણ પદાર્થ ઉપર રાગ કરવો અગર દ્વેષ કરવો યુક્ત નથી, માટે ચેતન ! પોતાની મેળે તું આત્મ સ્વરૂપ સમજી સ્વસ્વભાવે સ્થિર થા.

વસ્ત્રના નાશથી જેમ તંતુનો નાશ થતો નથી, તેમ આ દેખાતા પ્રત્યક્ષ શરીરના નાશથી આત્માનો નાશ થતો નથી. દશ પ્રાણના નાશથી આ શરીરથી આત્મા છુટે છે, અને અપર ગતિમા જાય છે, પણ આત્મા તો તેને તેજ સમજવો. આત્મામા ગુણ પર્યાય રહે છે. સહભાવી ગુણ જાણવો અને ક્રમભાવી પર્યાય જાણવો. આત્માથી આત્માના ગુણો ભિન્ન છે આ પ્રત્યક્ષ દેખાતું શરીર, વાણી, મન, તે હું નથી. એ વસ્તુથી ભોગવાના વિષયો મારા નથી. શરીરદિથી ભિન્ન આત્મા ધારીને તેનું સ્વરૂપ ચિંતવવું એમ કરવાથી બહિર્વિષયોથી રાગ, દ્વેષ દૂર થશે; જે અંગે આત્મા નિર્મલતા અનુભવશે તે તે અંગે ધર્મ જાણવો.

જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીની દૃષ્ટિની વિન્નતા દેખાડે છે.

હુહા

ખાદ્ય દૃષ્ટિ વિમૂઢ જીવ, દેહજ આતમ શુદ્ધિ;
દેહથી આતમ વિન્ન છે, દેખે જ્ઞાની સ્વશુદ્ધિ.

ખાદ્ય દૃષ્ટિથી મૂઢ બનેલા અજ્ઞાની જીવ દેહને જ આત્મા
તરીકે સ્વીકારે છે; પણ જ્ઞાની આંતરજાતિ, જ્ઞાનમય આત્માને
દેહ ધરી જુદો છે, એમ દેખે છે.

ભુવો યોગપ્રદાપ ઃલોક.

મેયંજયતિ દેતેન, ચિદાત્માનં વિમુદ્ધીઃ ।

સ્તિગત્મા તતો જ્ઞાની પ્રધક્ પદ્યતિ દેતિનમ્ ॥

ભાવાર્થ—સામાયક અને પૌષ્ઠવ્રતમાં જીવનો જે કાળ જાય છે તે સફળ જાણવો, બાકીનો કાલ ભવબ્રમણ હેતુ છે.

પ્રશ્ન—મુનિરાજે જ્યારથી સર્વ સાવધનો ત્યાગ કર્યો ત્યારબાદ તેમને પાપ લાગે કે નહિ ?

ઉત્તર—મન, વચન અને કાયાના યોગને ધર્મધ્યાનમાં પ્રવર્તાવવાથી મુનિરાજને પાપ લાગતું નથી. કદાપિ અનુપયોગે પાપ લાગી શકે, પણ તે પ્રતિક્રમણ, સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનથી પાપનો નાશ કરે છે. આઠ કર્મનો નાશ પણ મુનિમહારાજ કરવા સમર્થ છે, કર્મના વશથી કદાપિ મુનિમહારાજનું મન ડોલાયમાન થાય, વચન સાવધ વાપરે, પણ જ્યારે પાછા વિચાર કરી પશ્ચાત્તાપ કરવા માંડે તે વખતે કર્મનો પાશ તોડી નાખે; સિંહ પીંજરામાં ફસાય નહિ અને કદી ફસાય તો પાંજરું તોડીને નીકળી શકે. શ્રીનંદિયેણ મુનિરાજ લોગાવડી કર્મોદયથી વેશ્યાના ઘેર રહ્યા પણ પાછા દીક્ષા લઈ આત્મહિત કર્યું, કર્મનો અશુભ ઉદય જાગે ત્યારે મુનિ પણ બ્રહ્મ થાય પણ જ્યારે કર્મનો ઉદય લોગવાય ત્યારબાદ આત્મા ઠેકાણે આવે.

કર્મનો ઉદય જૂત સરખો છે. જેમ સારો માણસ હોય છે પણ જ્યારે તેના શરીરમાં જૂત આવે છે ત્યારે તે નાચે છે, ફૂટે છે, ફૂંડે છે, આજોડે છે, ગાળો દે છે અને તેની ગુદબુદ જૂતી જાય છે પણ જૂત પાંડું શરીરમાંથી નીકળી જાય છે ત્યારે તે સાગ માણસ જેવો દોનો તેવો થઈ જાય છે. તેને કોઈ પૂતે કે તું કેમ ડોનો દોનો, નાચનો દોનો,

એક આત્મા માનનાર અદ્વૈતવાદિયો આત્માનું ધ્યાન ધરી શકે
પણ એકાંત પક્ષ થકણ ક્યાંથી હઠ કદાચહ ટળે નહિ.

જૈનો પ્રતિ શરીર, લિંગ અનંત આત્મા સ્વીકારે છે અને
અદ્વૈતવાદિયો સર્વ જીવનો એક આત્મા સ્વીકારે છે. જૈનો
મુક્તિસ્થાન સિદ્ધશિલા ઉપર સ્વીકારે છે અને અદ્વૈતો બ્રહ્મમાં
લીન થવું તે જ મુક્તિ માને છે. જૈનો કર્મથી સંસારમાં ભટ-
કવું માને છે. અદ્વૈતો માયા માને છે અને તેને અનિર્વચનીય
કહે છે. અદ્વૈતવાદીઓ શંકર આદિને સર્વજ્ઞ માને છે. જૈનોના
તીર્થંકર શ્રી વીરભગવાન સર્વજ્ઞ હતા, પણ શંકરાચાર્ય સર્વજ્ઞ
નહોતા તેથી યથાસ્થિત વસ્તુની પ્રજ્ઞા કરી શક્યા નહિ
એ નિર્વિવાદ છે, સર્વજ્ઞ વિના આત્માનું સ્વરૂપ કોઈ બીજો
કહેનાર નથી, માટે સર્વજ્ઞકથિત આત્મસ્વરૂપ જાણવા ખપ કરવો.

આત્મા કેવલજ્ઞાને લોકાલોકને જાણે છે; કેવલજ્ઞાન આત્મા-
મા જ રહે છે, અને તે આત્મા થકી બાહિર રહેતું નથી.
કેવલજ્ઞાન આત્મામા રહીને સર્વ વસ્તુઓને જાણે છે, માટે
જ્ઞાનવડે આત્મા સર્વ વસ્તુનો વ્યાપક જાણવો; કારણ કે સકલ
પદાર્થ કેવલજ્ઞાનમા ભાસે છે. કેવલજ્ઞાન એ આત્માનો ગુણ છે તે
બાબત પર સ્યાદ્રાદ્યમંજરીમા નીચે પ્રમાણે લખવામા આવ્યું છે.

ગાથા.

કિરણા ગુણા ન દદ્વં, નાણપઆમો ગુણો ન વા દદ્વં ।

જં નાણં આપ્પગુણો, કદ્દં અદદ્વં મ અન્નથ્થ ॥ ૧ ॥

મંતુણ ન પગિહિદ્દ, નાણંણેય તયમ્મિ દંમમ્મિ ।

આયથ્થં ચિય નવ્વં, અચિંતમત્તિત્ત વિણ્ણેયં ॥ ૨ ॥

તોટોવલગ્ગ નનિ, આયધ્થા વેવમિજ્ઞદેમંપિ ।

લોટં આગરિસંતિ, દીમહ દદ કઝપચરકા ॥ ૩ ॥

પૂઝં દદ નાળમત્તિ, આહચં વેઅ દંદિ લોગંતં ।

જા પરિહિદદ મહં, કોણુવિરોટં દવદ તમ્મ ॥ ૪ ॥

ભાષ્ય—કેણ વારી એમ કહે છે કે સૂર્યદિશ્તો સૂર્યથી નીળીને તેમ સર્વ જગતમા વ્યાપ ધાય છે. તેવી રીતે આત્માથી જ્ઞાન નીળીને સર્વ ક્રેદાણે વ્યાપ ધાય છે; એમ ને મા' । તેને અમે ઉત્તર આપીએ છીએ કે, તમે ને દિશ્તોને જા, તરીકે માને છે તે શુભ નથી, કિન્તુ તેજસ પ્રગટ થ માટે તે દ્રવ્ય છે, અને દિશ્તોને પ્રકાશરૂપ શુભ છે, તે દિશ્તોથી જાણ થતો નથી, તે ઉપર સ્વાહાદમ નહીં તમા સ્મરણનાથી ધ્યેનાથી સ્ખિબ્દસૂરિ કહે છે કે દિશ્તો શુભ થતા પરાત દ્રવ્ય છે જ્ઞાન આત્માના શુભ છે તે સ્વાહાદમ ને અન્ય પતિ થી મેલે નહીં તમે જે દિશ્તોને

ઉત્તર—આત્મામાં જ્ઞાન રહીને—સર્વ વસ્તુને વિષય કરે છે, તેથી અશુચિ સ્વાદ અનુભવરૂપ આપત્તિ આવતી નથી. સ્ત્રી, ભોજન વિગેરેનું જ્ઞાન થવાથી તે સંબંધી તૃપ્તિ થતી હોય તો ભોજન આદિની પ્રાપ્તિ માટે જે પ્રયત્ન છે, તે નિષ્ફલ થઈ જાય માટે અશુચિ વિગેરેનું જ્ઞાન થવાથી તેના રસસ્વાદના અનુભવની આપત્તિ આવતી નથી. જેમ આંખે દેખવાથી, જ્ઞાને જાણવાથી, ઝેર ચઢતું નથી, તેવી રીતે પદાર્થોનું જ્ઞાન થવાથી રસસ્વાદની આપત્તિ આવતી નથી. જેમ મરણનું જ્ઞાન થવાથી મરણના દુઃખનો અનુભવ આવતો નથી, તેવી રીતે સકલ પદાર્થોનું જ્ઞાન થવાથી તેના સ્વાદની આપત્તિ આવતી નથી, ઈત્યાદિ ઘણા દૃષ્ટાંત છે. જ્ઞાન સર્વ ઠેકાણે રહેતું નથી. જ્ઞાન આત્મામાં જ રહે છે. જ્ઞાન આત્મામાં જ રહીને સર્વ વસ્તુને જાણે છે. ઈત્યાદિ ઘણી ચર્ચા છે. આત્મામાં અનંત જ્ઞાન છે, તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના નાશથી સ્ફુરે છે.

પ્રશ્ન—અંતરાત્માઓ તદ્દભવમુક્તિ પામી શકે કે નહિ ?

ઉત્તર—નિયમ નથી કે તદ્દભવમાં મુક્તિ પામી શકે. ચોથા ગુણુદાણથી અંતરાત્મપાણું સ્ફુરે છે અને અંતરાત્મત્વ આવ્યા બાદ સામગ્રી યોગે તે જ ભવમાં સંપૂર્ણ કર્મનો નાશ થતા સિદ્ધિસ્થાન પામી શકાય છે અને કર્મનો નાશ સંપૂર્ણ ન થઈ શકે તો કેટલાક ભવ કરવા પડે છે. અંતરાત્મા ઘણા કર્મની નિર્જરા કરી શકે છે અને આશ્રવનો ત્યાગ કરી શકે છે. અનરાત્મત્વથી કપાયની મંદતા થાય છે અને આત્મશક્તિ સ્ફુરે તે વેગથી જીવને આત્મસ્વરૂપની જિજ્ઞાસા જો છે અને વૈરાગ્ય તે. જ્યારે આ મંદાત્મ અમાત્મ લાગે છે ત્યારે થાય છે.

પ્રશ્ન-અંશાઠ અમાઠ વાગે ત્યાં અંશાઠ ઉપર અરુચિ થાય
 અને અરુચિ નો હંપ વિના થાય નહિ. જે પદાર્થ ઉપર રાગ
 પાય છે, તે પદાર્થ જોડે માલુમ પડવાથી આત્મન તેના ઉપર
 હંપ થાય અને હંપથી નો કર્મ બંધાય ત્યાં અંશાઠને અમાઠ
 નડવાથી શ્રી રાયરો પ્રયો ?

વાની શક્તિ રહેલી છે. અપ્રીય અગર તાલપુટ વિષ, આંખે
 દેખવાથી વા જાણવાથી કંઈ પ્રાણનો નાશ કરી શકતું નથી
 પણ તેનું લક્ષણ કરીએ તો તેનો એવો સ્વભાવ છે કે તે
 પ્રાણનો (જીવનનો) નાશ કરે છે. તે વસ્તુ પોતાનો સ્વભાવ
 બળવે છે. એ કંઈ ઉડીને બીજાને લાગતું નથી, પણ તેનો
 પોતે જ ઉપયોગ કરે તેમાં વિષ-અપ્રીયનો શો વાંક ? આપણે
 પોતે જ કૂવામાં પડીએ તો તેમાં કૂવાનો શો વાંક ? બાગમાં
 જાએ તો સુગંધી મળે, તેમાં જીવ પોતે જ કારણભૂત છે; તેવી
 રીતે રાગ, દ્વેષ અને મોહના વશ પડેલો આત્મા દુઃખનથી
 પુદ્ગલ સ્કંધને કર્મરૂપે પોતાની સાથે પરિણમાવે છે અને તે
 કર્મરૂપ પુદ્ગલ પોતાનો સ્વભાવ બળવે છે, તેથી આત્મા દુઃખી
 થાય તેમાં કર્મનો શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી જોતા શો વાક કહેવાય ?
 આપણે જો કર્મને બ્રહ્મણ કરીએ નહિ તો શું તે આપણને
 દુઃખી કરી શકે ? ના, નહીં કરી શકે. તાલપુટ, અપ્રીય પ્રાણનો
 નાશ કરે છે, માટે તેને ખરાબ અહિતકારી છે એમ આપણે
 કહીએ છીએ. તેમ કર્મ પણ આત્માને દુઃખ આપે છે, પોતાનું
 જ્ઞાન લ્યજાવે છે, ચાર ગતિમાં કર્મ વિવિધ વેધે બટકાવે છે માટે
 તેને આપણે અહિતકારી, ખરાબ-શત્રુ આદિ વિશેષજ્ઞાથી સંબો-
 ધીએ છીએ. આત્મા જાણતો હતો પોતાના સ્વભાવમાં ન રમે અને
 પરભાવમાં રમે, અને તેથી તેને શત્રુભૂતકર્મ વળગે તેમાં કર્મનો
 શો વાક કહેવાય ? ચેતન પોતે જાણે છે કે નિંદા, કલ્પ, રાગ
 દ્વેષ, પાપારંભ કરવાથી કર્મ જાંઘાય છે; માટે તેનાથી દૂર
 રહેવું જોઈએ એમ જાણ્યા છતાં મંસારમાં રાચે, માચે, પુ-
 કલ્પ અને ધનની મમતા ધારણ કરી તે થકી આનંદ માને,

મારૂં પાણી પીજો, સ્વાસ્થ્ય તથા ત્રસપ્રાયના જીવની વિશાધના
 માટે, મુનિવર્ગના અધ્યુત્તર ઓદે, ગૃહસ્થાશ્રમ સહિત યાને ને
 જાને કર્મશ્રી દેખાઈ દે જાની સહિત ભોગવે આમાં કૈનો નામ
 મોચાયે જીવનનું પોતાનોજ દોષ કરેવાય.

કહે છે; છતાં તેમના વચનને આપણે અનુસરતા નથી અને મોહમાયામાં ફસીએ છીએ, પરવસ્તુ ઉપર મમતાભાવ ધારણ કરીએ છીએ. પૃથ્વીકાયના પદાર્થો જેવાકે, સોનું, રૂપું, હીરા આદિ પર રાગ કરીએ છીએ. એ જડ પૃથ્વી પદાર્થોને માટે, ટાઢ, તૃષા, ભૂખ, તાપ ઇત્યાદિ ઘણા દુઃખ સહન કરવાં પડે છે, અને તેની પ્રાપ્તિ માટે છકાયના જીવોની વિરાધના કરી અનંતી કર્મની વર્ગણીએ અહણ કરીએ છીએ, તેમાં કોનો વાંક કહેવાય? અલબત્ત તેમા આપણો વાંક કહેવાય. જ્યારે કર્મને પોતાની મેળે જાણ્યા છતાં અહણ કરીએ, ત્યારે તે ભોગવવા પડે એમાં શી નવાઈ? રંક હોય, અગર રાજા હોય, ચક્રવર્તી વા કરોડાધિપતિ શેઠ હોય, પણ કર્મ ભોગવ્યા વિના કોઈનો ફટકો થતો નથી. કોઈ પ્રત્યક્ષ-નજરે રાજા દેખાય છે, કોઈ શેઠ દેખાય છે, તેમ કોઈ રંક દેખાય છે, કોઈ સુખી છે કોઈ દુઃખી છે-એ સર્વ કર્મનો પ્રપંચ છે.

જેઓ સર્વજ્ઞ તીર્થંકર મહારાજના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે, અને તેમણે બતાવેલો મોક્ષમાર્ગ સત્ય માને છે, અને તે માર્ગ ઉપર વિશ્વાસ લાવે છે, સાંસારિક સુખને દુઃખ-રૂપ ગણે છે, અને મુનિવેષ વા શ્રાવકના બાર વ્રત, અગર સમ્યક્ત્વને ધારણ કરે છે તે ભવ્ય જીવો મોક્ષસુખ પામી શકે છે. તે ભવ્ય જીવોને ઉપકાર કરનાર શ્રી તીર્થંકર મહારાજ અને મહાગુરુ કહેવાય છે, માટે આત્મસ્વરૂપ જાણવાની આદના કરવી.

પ્રશ્ન—જાણ અને અજાણ બન્ને વિષ ભક્ષણ કરે, તેમા વધારે દુઃખ કોને થાય? તે જેમા કોણ મરે અને કોણ જીવે?

શકું, એમ વિચારી તે ઔપધીનું લક્ષણ કરે તો જીવી શકે. પોતે અમુક વિષ લક્ષણ કર્યું એમ જાણે છે તે થકી અચવાનો ઉપાય પોતે જાણતો નથી, તો પણ તે સંબંધી ખીજાને વાત કરી જીવવાની મરજી હોય અને દવા કરાવે તો સાંભળે થાય છે પણ પેલો અજાણ જિયારો જાણતો નથી કે મેં શું ખાધું ? તો પછી તેના ઉપર શો ઉપાય કરી શકે અને ખીજાને શી રીતે કહી શકે ? અંતે તે અજ્ઞ મરણ પામે છે અને પેલો જ્ઞાની-જાણનાર મનુષ્ય જીવી શકે છે, માટે અજાણ કરતા જાણનાર સારો કારણ કે તે જાણે છે તો કોઈ દિવસ પાપક્રમથી પાછો હઠશે. તરતા જાણનાર અને તરવું નહિ જાણનાર બન્ને ઊંડી નદીમાં પડતું મૂકે, તેમાં મરણ કોણ પામે ? તરવું જાણનાર તો નદીમાં તરીને જીવી શકે, એકદમ કોઈ દુઃખના માર્યા જાણનારે નદીમાં પડતું મૂક્યું, પણ પડતાં પડતા વિચાર બદલવાથી તરવા લાગી બહાર નીકળી શકે છે પણ અજાણને તો તરતા આવડતું નથી તેથી જીવવાની ઘણી આશા હોય છે તો પણ જીવી મરે છે, બાગ્યયોગે કોઈ કાઠનાર મળે તો કદાપિ જીવી શકે છે. આ ઠેકાણે અજાણ કોને કહેવો ? જિલકુલ ક્ષિતકારક અગર અક્ષિતકારક વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણે નહિ તે અજ્ઞ-અજ્ઞાન કદી શકાય છે અજાણમાં પડેલું તો એટલું સમજવાનું કે એટલું અજાણપણું તેટલું જ જ્ઞાનાવગતીય કર્મ તેને લાગે છે, તો જીજ્ઞે કોય લાગે તેમાં શી નવાઈ ?

અર્થ-કોઈ મનુષ્ય જાણે છે કે આ મંમાર અમાર છે છતાં મંમારનો ત્યાગ કરી શકે નહીં, તો જાણનાર શા કામનું ?

ઉત્તર-તો જ્ઞાન ! માત્ર જેટલાક જીવ મંમારસ્વરૂપ

અગાધ જાણે છે અને તેનો ત્યાગ કરી દીધા બદલુ કરે છે
 દેહલાષ્ટ ઉવ શંભાર અગાધ જાણના છતાં કર્મના ઉદયથી દીધા
 બદલા કરી દાનના નથી. દેહલાષ્ટ ઉવ શંભાર અગાધ જાણના
 નથી પણ તેનો ત્યાગ કરી શકે છે અને દેહલાષ્ટ શંભારને
 અગાધ જાણે છે તેમજ તેનો ત્યાગ કરે છે તેના શ્રી જગદ્ગુરુની.
 વચનવાળી કલ્યાણના રાખત જાણના

રાખત સીન્દ્ર-અગાધ અગાધ જાણે છે જાણ ત્યાગ કરી
 દાનના નથી, તેના પ્રેરિત રાખત અને કષ્ટ વગેરે જાણના વચન
 વચનને અગાધ જાણના રાખત, પણ અત્યંત કર્મના ઉદય
 દીધા જાણના નથી, કષ્ટ દીધા જાણના ધારી કષ્ટ કરી
 કરી દેખે જાણના ધારી - ત્યાગ નથી ધારી જે નથી

અંતરાય નહો. પણ તે ઉદ્યમે શૂરા હોવાથી એમ વિચાર્યું નહિ અને પાછા તૈયાર થઈ ગયા અને પાછી દીક્ષા ગ્રહણ કરી; માટે ઉદ્યમ પ્રધાન છે એમ મને ભાસે છે. વિશેષ જ્ઞાનિગમ્યમ્.

દૃષ્ટાંત ત્રીજું—કેટલાક જીવ સંસારને અસાર જાણતા નથી અને દીક્ષા અંગીકાર કરતા નથી. જેમ કપિલા દાસી, વીરો શાળવી, ઇત્યાદિ દૃષ્ટાંત જાણવાં.

દૃષ્ટાંત ચોથું—કેટલાક જીવ સંસાર સ્વરૂપને અસાર જાણતા નથી ને દીક્ષા લે છે. તે ગોરજીઓ નાના ચેલાને દીક્ષા આપે છે, તે દૃષ્ટાંત જાણવું. ખાખી બાવા જોગીઓ સંસારનું બરાબર સ્વરૂપ સમજતા નથી; તે પણ તાપસી દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે અને ‘હું પરભવ રાજા થાઉં’ એમ ધારી તપશ્ચર્યા કરે છે. તેઓએ સંસારનું સ્વરૂપ જાણ્યું હોય તો કેમ પૌદ્ગલિક સુખની વાંછા રાખે? સંસારનું અસાર સ્વરૂપ જાણ્યા છતાં કેમ સંસારમાં પડી રહે? ઘર બળવા લાગ્યું અને તેમાંથી બહાર નીકળે નહિ, તેના સરખો અજ્ઞાની જીવ અન્ય કોણ જાણવો? સંસારનું અસાર સ્વરૂપ જાણ્યા છતાં જેણે સંસારનો ત્યાગ કર્યો નહિ, તેણે જાણપણાનું ફળ જે વિરતિપાત્રું હતું તે લીધું નહીં, એમ જાણવું; કારણ કે જાણપણાનું ફળ વિરતિ હતું અને વિરતિનું ફળ કર્મનિર્મલ અને તેનું ફળ મોક્ષ તે તેને મળ્યું નહિ.

આ સંસાર અસાર છે, માટે ધર્મનું સ્વરૂપ જાણી ધર્મ-જાણી વિશેષ કરવી. કર્મના બાહુલ્યથી મુનિત્વ ગ્રહણ કરવાની ક્ષમિ ન હોય તો, આવકના તત્ત્વ અંગીકાર કરવાં, અને ને

પણ પ્રાપ્તિ કરેલી બાહ્યવ્યભાષી ન થઈ શકે તો, દેવ, શુભ
 કર્મને કરેલી શ્રદ્ધા દર શાખાથી અને આગાદિક કાર્યોને આદર
 લીધે બાંધે કદવા ગયેલાથીને આગાદિક કાર્ય કરવાં નહિ
 જાય ત્યાં આગાદનો ત્યાગ જે અનિવાર્યકર્મના રીતરીત ન
 થઈ શકે, તો પણ અંશાદના આદર માનનારના કરતા અંશાદને
 આગાદ નહોતો તે ને આદર જે બોમ અમલજન, જ્યાં પણ પ્રાપ્તિ
 કરે એ જન નથી, પણ મુજબ ! આદર રાખે છે એક વિશ્વ
 આ રાવીદની આદરી આદર જનને; આદર એવજ તેણે ના
 મેલી દેવેત; નવાની આદર કેળા બાવનાદ નથી.

શુભો પ્રાપ્ત કરવા રુચિ જાગે છે. સંસાર અસાર લાગવાથી સંસાર ઉપર ક્રોધ થાય; એમ કહેવું એ એકાંતે સત્ય કહેવાય નહિ. બાહ્ય વસ્તુ ઉપર કદાચિ ક્રોધ થાય અને તેથી તેને ત્યાગ કરવાની બુદ્ધિ થાય તો તે સાપેક્ષ રીતે પ્રશસ્ત્ય કહેવાય.

પોતાના ઉપર દુઃખનાં વાદળાં જ્યારે આવી પડે ત્યારે સુજોએ ગભરાવું નહિ. ધૈર્ય ધારણ કરી દુઃખ સહન કરવું. જે કર્મ પાછલા ભવમાં કર્યાં છે તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો થવાનો નથી. જેમકે કોઈ ચોર ચોરી કરી તેની રાજાએ મહિનાની શિક્ષા ફરમાવી. ચોરને જેલમાં જવું પડ્યું. હવે કહો શું જેલનું દુઃખ તે રૂવે તેથી નાશ પામી શકે ? ના કદી પામી શકે નહિં. ચેતન ! કોઈ આપણને દુઃખ દેવા ધારે તો તેના ઉપર દ્રોધ કરતો નહિ; આપણે જે કર્મ કર્યાં છે તે ઉદ્યે આજ્યા છે, એમ સમજવું.

મિત્રો ! યાદ રાખજો કે તરવારની ઉપર મધુ ચોપડી તેને ચાટીએ તો જેમ જીભ કપાઈ જાય તેમ સાંસારિક સુખો પણ તે સરખાં છે. અસ્થિર આ મંસારમાં આત્માનું કંઈ નથી. જે પુત્રોની ઉત્પત્તિથી બહિરાત્મા સુખ માને છે, તે જ પુત્રોના મરણથી બહિરાત્મા શોક કરે છે, રૂવે છે અને દુઃખી થાય છે જે ધનની આવકથી બહિરાત્મા સુખ માને છે, તે જ ધનના નાશથી બહિરાત્મા દુઃખી થાય છે જે સ્ત્રીથી બહિરાત્મા, પોતાને મુખી માને છે, તે જ સ્ત્રીના વ્યભિચારીપણાથી બહિરાત્મા દુઃખ માને છે બહિરાત્માને પગવસ્તુથી જ સુખ થાય છે અને દુઃખ પણ પગવસ્તુથી જ

અંદરનું ધન એટલે આત્માનું ધન જોળે છે, શોધે છે અને
 વહિરાત્મા બાહિરનું ધન જોળે છે. અન્તરાત્મા પોતાનામાં
 સત્તાએ રહેલા પરમાત્માનું ધ્યાન ધરે છે. અને વહિરાત્મા
 પરવસ્તુનું ધ્યાન ધરે છે. અન્તરાત્મા જેથી છૂટે છે તેથી
 વહિરાત્મા બંધાય છે-૪૦ અન્તરાત્મા અને વહિરાત્માનાં
 લક્ષણ જાણવાં.

અન્તરાત્મા શરીરી છે અને સિદ્ધની અપેક્ષાએ પરમાત્મા
 બશરીરી છે. સિદ્ધની અપેક્ષાએ પરમાત્મા નિરાકાર છે અને
 અન્તરાત્મા સાકાર છે. પરમાત્મા કર્મ રહિત છે અને અન્તરાત્મા
 કર્મ સહિત છે. પરમાત્મા સયોગીની અપેક્ષાએ સલેશી છે અને
 અયોગીની અપેક્ષાએ અલેશી છે અને અન્તરાત્મા સલેશી છે.
 સિદ્ધની અપેક્ષાએ પરમાત્મા શુણ્ઠાણી અતિરિક્ત છે અને
 અન્તરાત્મા શુણ્ઠાણી સહિત છે, ધ્યેય ખરેખર ભમરીના
 સંગથી ભમરીરૂપ થાય છે તેવી રીતે અન્તરાત્મા પોને
 પરમાત્માનું ધ્યાન ધરતો છતો પરમાત્મારૂપ થાય છે. ઇત્યાદિ
 અન્તરાત્મા અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું. વિશેષ ગુરુગમ-
 દ્વારા સમજવું.

અદ્વૈતવાદિયો પરમાત્માને એક માને છે અને જૈનો
 પરમાત્માઓ અતંત માને છે અને મોક્ષસ્થાનમાં રહે છે એમ
 માને છે. અદ્વૈતવાદીઓ એક પરમાત્માને જ્ઞાનસ્વરૂપ જ માને
 છે, અને સંપૂર્ણ આકાશન્યાપક માને છે.

જૈનો પરમાત્મામાં જ્ઞાન ગુણ છે એમ માને છે અને આત્મ
 વ્યક્તિથી, અતઃ સંપૂર્ણ આકાશન્યાપક પરમાત્માને માનતા નથી.

બાઈનવાદીઓ અઘણામાં લીન થઈને મંત્રિ થઈને
 કે જેનો મન યદિન આત્માની મિલકિતના ઉપર મંત્રિ
 થઈને છે, બાઈનવાદીઓ તેમ જીવોને અઘણામાં આંધા
 ભરી ગાને છે.

તેના અનિ શરીર જિન્ન તેમ જીવો ગાને કે ગાને જે
 જીવો મનનો નાશ થાય ત્યાં અઘણામાંથી થાય કે જેને
 થઈને કે બાઈનવાદીઓ મન, મન, તેમ, આ, શરીર તેમજ,
 નન, મન, પ્રાણ અને પાપ દેખે આ મનને ગણતર ગાને કે
 ગાને તેમ કે જે ન મન, મન, તેમ, આ મનને ગણતર ગાને
 કે, ગાને ન ગણતર કે તેમ નથી ગણતર કે આ ગણતર
 ગાને ગણતર ગાને.

અદ્વૈતવાદીઓ પરમાત્માને એકાંત નિત્ય સ્વીકારે છે, જૈનો પરમાત્માને દ્રવ્ય અને પર્યાયની અપેક્ષાએ નિત્યાનિત્ય સ્વીકારે છે, એમ તપાસતાં અદ્વૈત મત અને જૈનદર્શનમાં ઘણો તફાવત છે.

નૈયાયિકો મુક્તિને દુઃખના અત્યંત અભાવરૂપ માને છે, જૈનો અનંત સુખમય કર્મથી રહિત થઈ સિદ્ધબુદ્ધ થઈ મોક્ષસ્થાનમાં સાદિ અનન્તમા ભાગે રહેવું—તેને મુક્તિ માને છે.

પ્રશ્ન—જીવની મુક્તિ થયા પછી જીવ પાછો સંસારમાં આવતો હશે કે કેમ ?

ઉત્તર—જીવની મુક્તિ થયા પછી જીવ પોતે જ પરમાત્મ પદ પામે છે. કર્મનો નાશ થવાથી પરમાત્માઓ પાછા સંસારમાં આવતા નથી.

શ્લોક.

દગ્ધે વીજે યથાત્યંતં, પ્રાદુર્ભવતિ નાકુરઃ

કર્મવીજે તથા દગ્ધે, ન રોહતિ મવાંકુરઃ ॥ ૧ ॥

જેમ બળેલું બીજ બગતું નથી અને તેને અંકુર કુટતા નથી, તેમ કર્મરૂપ બીજ બળી ગયાથી સિદ્ધને સંસારરૂપ અંકુરો પુટતા નથી. અર્થાત્ સંસારનું કારણ કર્મ હતું તેનો સંપૂર્ણ નાશ થવાથી સંસારમાં સિદ્ધ પરમાત્માઓ પાછા ઉત્પન્ન થતા નથી.

સંસારમાં જન્મીને જેણે આત્મા ઉપર તર આપ્યું નહીં, તેનો જન્મ નિરર્થક છે.

જાનના કમના ચોગે જેલ ધાગ્યુ કુચા પટે છે.
 ૮૮૬ કમના ચોગે માનપિતાના ઓણિત-વીર્યમા આન્ય ગનિમાઈ
 માણીને રખે છે. ગર્ભમા શરીર બને છે. પાચકે ચરિને
 વાક, પગ, મુખ લગે નિચાઈ ધાય છે અને આદમા બરિને
 પુરેપુરે શરીર નિચાઈ ધાય છે.

નાનાના પેદમા જીવ મા' રાગે બોલે છે પડેલા માનાના
 રાગમાડી જીવ બહાર નીકળે જ અને બાળ કમવચ્ચે માગેલા
 મા' રાગમાડી બાળ છે રાગમાડીમે મા' રાગે બોલે જીવ
 રાગમાડી નીકળે બીજા શરીર આપે છે જે, બને છે રાગે રાગે
 રાગે માગે રાગે રાગે માગે રાગે રાગે રાગે રાગે રાગે રાગે
 રાગે રાગે રાગે રાગે રાગે રાગે રાગે રાગે રાગે રાગે રાગે

ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ
 ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ
 ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ
 ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ
 ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ

દેખાય—આવી સંસારની સ્થિતિ છે; માટે ધર્મકૃત્ય કરી લો. વખત વારંવાર આવેા ઉત્તમ આવશે નહિ. મોહના તોરમાં ગમે તેમ જોલો, ચાલો, પણ કર્યાં કર્મ તો ભોગવવાં જ પડશે.

જે ભવ્ય જીવો, વીતરાગકથિત ધર્માનુસારે વ્યવહાર અને નિશ્ચય માર્ગ અવલંબી સ્થિર ભાવે ધર્મ સાધન કરશે, તે ભવ્યો અનુકંમે સુખસંપદા પામશે. અધ્યાત્મશાન્તિ ગ્રંથ રચતા જે કંઈ મતિદોષથી ભૂલચૂક થઈ હોય તે સંબંધી મિત્રછામિ દુષ્કંડ દઉં છું.

સુજ્ઞા, વીતરાગ વચનથી જે કંઈ વિરુદ્ધ હોય તે સુધારી વાંચશે. મેં કંઈ પંડિતાઈ જણાવવા આ ગ્રંથ લખ્યો નથી. એક ઉપકાર બુદ્ધિ મને પ્રયત્ન કરાવે છે. જીજ્ઞાસે ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિથી જે ધર્મકૃત્ય કરવામાં આવે છે તેમા નિશ્ચયથી ઉપકાર બુદ્ધિવાળાને તો ક્ષાયદો થાય છે અને જીજ્ઞાસે ક્ષાયદો થાય અગર નહિ થાય તે નક્કી નથી.

દોષ દેખવાની દુષ્ટ માણસોને બુદ્ધિ રહે છે, તેનાથી આ ગ્રંથ દૂર રહો, કારણ કે તેમને તો આ ગ્રંથ હિતકર્તા થતો નથી. પણ જે ગુણગ્રાહી છે તેમને આ ગ્રંથ સંસારરૂપ સમુદ્ર ઉતરતાં વહાણુ સમાન થશે.

દુર્જનોને આ ગ્રંથ વિષ સમાન લાગશે અને મનુષ્યોને આ ગ્રંથ અમૃત સમાન લાગશે—એ પણ એક વૃત્તિભેદ આશ્ચર્ય છે.

મૂર્ખનો ઉદય થતા કાગડાઓ કાકા મળ કરે છે, પણ તેની

નરેન્દ્રે અરવા, આશ્વત્થી નથી નેમ આ બંધને ૮૫૪ કન
 નામવાલી નિંજા કદો, આ નેમી આ બંધને ૮૫૫ નેમી

આ પ્રદેશ કાગલ અચાનક છે, આગમાં ૮૫૬ કન
 નેમી છે, નેમ આ વચમાં આ, અનંતે આ ૮૫૭ કન
 ૮૫૮ કાગલ(કદો) નેમ આ પ્રદેશ આગમાં ૮૫૯ કન
 આગે ના વિષ નીકળે આગ આ કાગલ આગમાં ૮૬૦ કન
 ૮૬૧ આગમાં ૮૬૨ કન આગ આગમાં ૮૬૩ કન
 ૮૬૪ કન આગમાં

શ્રાવકનાં ખાર ઘત અંગીકાર કરવાં. તે ન બને તો સમ-
કિત ગ્રહણ કરવું. દેવગુરુ ધર્મની શ્રદ્ધા રાખવી. પ્રભુ
પૂજા, સામાયક, પૌષધ, જીર્ણોદ્ધાર, જ્ઞાનોદ્ધાર, ચૈત્ય
કરાવવાં. સંઘ કાઢવા, સાધુમહારાજની ભક્તિ કરવી,
સ્વધર્મીભાઈઓને મદદ કરવી, કોઈ મુનિપણું અંગી-
કાર કરે તેને સહાય આપવી.

ગૃહસ્થે પોતાના દરેક વર્ષની ઉપજમાંથી છઠ્ઠો ભાગ
અવશ્ય ધર્મકૃત્યમાં ખર્ચવો જોઈએ. ગ્રંથો લખાવવા
જોઈએ પ્રતિમાઓ ભરાવવી જોઈએ તીર્થયાત્રાઓ વર્ષમાં
એક બે કરવી જોઈએ. ચઉદ નિયમ ધારવા જોઈએ પરિગ્રહનો
નિયમ ધારવો જોઈએ શ્રુતજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.
સાધુ મહારાજને અન્ન-પાણી વહોરાવવા જોઈએ ઇત્યાદિ કાર્યોથી
આત્મહિત કરવા ભગ્ય જીવોએ પ્રવૃત્તિ કરવી-એવી મારી
વારંવાર ભલામણ છે આ ગ્રંથ વાચી દરેક ભગ્ય જીવો
આત્મહિત કરી અનુક્રમે શિવસુખ પામે.

દત્તેવમાશી. ૐ શ્રી શાંતિ. શાંતિ।

અદ્વૈતવાદીઓ પરમાત્માને એકાંત નિત્ય સ્વીકારે છે, જૈનો પરમાત્માને દ્રવ્ય અને પર્યાયની અપેક્ષાએ નિત્યાનિત્ય સ્વીકારે છે, એમ તપાસતાં અદ્વૈત મત અને જૈનદર્શનમા ઘણો તફાવત છે.

નૈયાયિકો મુક્તિને દુઃખના અત્યંત અભાવરૂપ માને છે, જૈનો અનંત સુખમય કર્મથી રહિત થઈ સિદ્ધબુદ્ધ થઈ મોક્ષસ્થાનમાં સાદિ અનન્તમા ભાગે રહેવું—તેને મુક્તિ માને છે.

પ્રશ્ન—જીવની મુક્તિ થયા પછી જીવ પાછો સંસારમાં આવતો હશે કે કેમ ?

ઉત્તર—જીવની મુક્તિ થયા પછી જીવ પોતે જ પરમાત્મ પદ પામે છે. કર્મનો નાશ થવાથી પરમાત્માઓ પાછા સંસારમા આવતા નથી.

શ્લોક.

દગ્ધે વીજે યથાત્યંતં, પ્રાદુર્ભવતિ નાહુરઃ
કર્મવીજે તથા દગ્ધે, ન રોહતિ મવાંકુરઃ ॥ ૧ ॥

જેમ બળેલું બીજ ઊગતું નથી અને તેને અંકુર કુટતા નથી, તેમ કર્મરૂપ બીજ બળી ગયાથી સિદ્ધને સંસારરૂપ અંકુર કુટતા નથી. અર્થાત્ સંસારનું કારણ કર્મ હતું તેનો સંપૂર્ણ નાશ થવાથી સંસારમા સિદ્ધ પરમાત્માઓ પાછા ઉત્પન્ન થતા નથી.

મંસારમા જન્મીને જોતું આત્મા ઉપર તક આપ્યું નહીં, તેનો જન્મ નિરર્થક છે.

ઉત્તર—પૌદ્ગલિક સુખ હું ખા કર્મથી થાય છે, કંઈ ઇશ્વર કોઈને સુખ હું ખા આપી શકતો નથી. ઇશ્વર કર્યાં કર્મ પ્રમાણે સુખ હું ખા આપે છે, એમ કોઈ માને તો તે યુક્તિ હીન છે.

અમો કર્મફલપ્રદાતૃ ઇશ્વરવાદીને પૂછીએ છીએ કે કર્મ, ઇશ્વરથી સ્વતંત્ર છે કે પરતંત્ર છે ? જો કર્મ પોતે સ્વતંત્ર હોય તો પોતેજ સુખ હું ખા આપી શકે અને જો કર્મ પરતંત્ર એટલે ઇશ્વરના તાબામાં હોય તો તેણે જીવોને સુખી કરવા જોઈએ અને સર્વ જીવો ઉપર દયા કરવી જોઈએ. જેમ કોઈ રાજાના તાબામાં કોઈ નાનો રાજા હોય તો, તે મોટા રાજાના કહ્યા પ્રમાણે નાનો રાજા ચાલે, તેમ ઇશ્વરના તાબામાં કર્મ છે, એમ માને તો ઇશ્વરની ઈચ્છા મુજબ સારું જ કર્મ સૌ જીવોને લાગે અને તેથી સર્વ જીવો સુખી દેખાવા જોઈએ પણ તેમ સર્વ જીવો દેખાતા નથી, માટે ઇશ્વરના તાબામાં કર્મ છે એમ કહેવાય નહિ. સંવત્ ૧૯૫૬ ની સાલનો કાળ પડ્યો ત્યારે, શું ઇશ્વરની દયા જતી રહી હતી કે અનેક જીવને હું ખા દેખી બચાવ્યા નહિ ? ઇશ્વરના તાબામાં જો કર્મ હોય તો ઇશ્વર શા માટે જીવોને હું ખા આપે છે ? વસ્તુતઃ વિચારી જોતા ઇશ્વરના તાબામાં કર્મ નથી એમ સિદ્ધ ઠરે છે. સારાંશમાં કહેવાનું કે જીવો સુખી અગર હું ખા થાય છે તે, પોતાના કર્મ પ્રમાણે થાય છે. કર્મ સ્વતંત્ર છે અને કર્મથી પૌદ્ગલિક સુખ હું ખા અંસારી જીવોને થાય છે, તેમ છતાં વચ્ચે ઇશ્વરની કલ્પના કરવી તે અમલ્ય છે, ઇશ્વરને અગદેવ માને નથી ઇશ્વર કર્મ થી રહિત છે, તેમને અમાર બનાવવાનું કંઈ

દેખાય—આવી સંસારની સ્થિતિ છે; માટે ધર્મકૃત્ય કરી લો. વખત વારંવાર આવો ઉત્તમ આવશે નહિ. મોહના તોરમાં ગમે તેમ બોલો, ચાલો, પણ ક્યાં કર્મ તો ભોગવવાં જ પડશે.

જે ભવ્ય જીવો, વીતરાગકથિત ધર્માનુસારે વ્યવહાર અને નિશ્ચય માર્ગ અવલંબી સ્થિર ભાવે ધર્મ સાધન કરશે, તે ભવ્યો અનુક્રમે સુખસંપદા પામશે. અધ્યાત્મશાન્તિ ગ્રંથ રચતાં જે કંઈ મતિદોષથી ભૂલચૂક થઈ હોય તે સંબંધી મિચ્છામિ દુઃકંદં દઉં છું.

સુજ્ઞો, વીતરાગ વચનથી જે કંઈ વિરુદ્ધ હોય તે સુધારી વાંચશે. મેં કંઈ પાંડિતાર્થ જણાવવા આ ગ્રંથ લખ્યો નથી. એક ઉપકાર બુદ્ધિ મને પ્રયત્ન કરાવે છે. બીજાને ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિથી જે ધર્મકૃત્ય કરવામાં આવે છે તેમા નિશ્ચયથી ઉપકાર બુદ્ધિવાળાને તો ક્ષાયદો થાય છે અને બીજાને ક્ષાયદો થાય અગર નહિ થાય તે નક્કી નથી.

દોષ દેખવાની દુષ્ટ માણસોને બુદ્ધિ રહે છે, તેનાથી આ ગ્રંથ દૂર રહે; કારણ કે તેમને તો આ ગ્રંથ હિતકર્તા થતો નથી. પણ જે ગુણુગ્રાહી છે તેમને આ ગ્રંથ સંસારરૂપ સમુદ્ર ઉતરતાં વહાણુ સમાન થશે.

દુર્જનોને આ ગ્રંથ વિષ સમાન લાગશે અને સજ્જનોને આ ગ્રંથ અમૃત સમાન લાગશે—એ પણ એક વૃત્તિભેદ આશ્ચર્ય છે.

મૃત્યુને ઉદય થતા કાગડાઓ કાકા ગાજ કરે છે, પણ તેમાં

શ્રાવકનાં બાર વ્રત અંગીકાર કરવાં. તે ન બને તો સમ-
કિત ગ્રહણ કરવું. દેવગુરુ ધર્મની શ્રદ્ધા રાખવી. પ્રભુ-
પૂજા, સામાયક, પૌષ્ઠ, જીર્ણોદ્ધાર, જ્ઞાનોદ્ધાર, ચૈત્ય
કરાવવાં. સંઘ કાઢવા, સાધુમહારાજની ભક્તિ કરવી,
સ્વધર્મોભાધઓને મદદ કરવી, કોઈ મુનિપણું અંગી-
કાર કરે તેને સહાય આપવી.

ગૃહસ્થે પોતાના દરેક વર્ષની ઉપજમાંથી છઠ્ઠો ભાગ
અવશ્ય ધર્મકૃત્યમાં ખર્ચવો જોઈએ. ગ્રંથો લખાવવા
જોઈએ પ્રતિમાઓ ભરાવવી જોઈએ. તીર્થયાત્રાઓ વર્ષમાં
એક બે કરવી જોઈએ. ચઉદ નિયમ ધારવા જોઈએ પરિગ્રહનો
નિયમ ધારવો જોઈએ શ્રુતજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.
સાધુ મહારાજને અન્ન-પાણી વહોરાવવા જોઈએ. ઇત્યાદિ કાર્યોથી
આત્મહિત કરવા ભગ્ય જીવોએ પ્રવૃત્તિ કરવી-એવી મારી
વારંવાર ભલામણ છે આ ગ્રંથ વાચી દરેક ભગ્ય જીવો
આત્મહિત કરી અનુક્રમે શિવમુખ પામે.

इत्येवमाशी. ॐ श्री शान्ति. शान्ति।

દેખાય—આવી સંસારની સ્થિતિ છે; માટે ધર્મકૃત્ય કરી લો. વખત વારંવાર આવેા ઉત્તમ આવશે નહિ. મોહના તોરમાં ગમે તેમ જોલો, ચાલો, પણ ક્યાં કર્મ તો ભોગવવાં જ પડશે.

જે ભવ્ય જીવો, વીતરાગકથિત ધર્માનુસારે વ્યવહાર અને નિશ્ચય માર્ગ અવલંબી સ્થિર ભાવે ધર્મ સાધન કરશે, તે ભવ્યો અનુક્રમે સુખસંપદા પામશે. અધ્યાત્મશાન્તિ અંથ રચતા જે કંઈ મતિદોષથી ભૂલચૂક થઈ હોય તે સંજોગથી મિચ્છામિ દુક્કડં દઉં છું.

સુજો, વીતરાગ વચનથી જે કંઈ વિરુદ્ધ હોય તે સુધારી વાંચશો. મેં કંઈ પંડિતાઈ જણાવવા આ અંથ લખ્યો નથી. એક ઉપકાર બુદ્ધિ મને પ્રયત્ન કરાવે છે. બીજાને ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિથી જે ધર્મકૃત્ય કરવામાં આવે છે તેમા નિશ્ચયથી ઉપકાર બુદ્ધિવાળાને તો ક્ષાયદો થાય છે અને બીજાને ક્ષાયદો થાય અગર નહિ થાય તે નક્કી નથી.

દોષ દેખવાની દુષ્ટ માણસોને બુદ્ધિ રહે છે, તેનાથી આ અંથ દૂર રહો, કારણ કે તેમને તો આ અંથ હિતકર્તા થતો નથી. પણ જે ગુણગ્રાહી છે તેમને આ અંથ સંસારરૂપ સમુદ્ર ઉતરતાં વડાણુ સમાન થશે.

દુઃખનોને આ અંથ વિષ સમાન લાગશે અને સન્નનોને આ અંથ અમૃત સમાન લાગશે—એ પણ એક વૃત્તિભેદ આશ્ચર્ય છે.

મૂર્ખનો ઉદ્ય થતા પ્રગણ્યો કાકા શબ્દ કરે છે; પણ તેથી

શ્રાવકનાં ખાર વ્રત અંગીકાર કરવા. તે ન બને તો સમ-
હિત ગ્રહણ કરવું. દેવગુરુ ધર્મની શ્રદ્ધા રાખવી. પ્રભુ-
પૂજા, સામાયક, પૌષધ, જીર્ણોદ્ધાર, જ્ઞાનોદ્ધાર, ચૈત્ય
કરાવવાં. સંઘ કાઢવા, સાધુમહારાજની ભક્તિ કરવી,
સ્વધર્મોભાઈઓને મદદ કરવી, કોઈ મુનિપણું અંગી-
કાર કરે તેને સહાય આપવી.

ગૃહસ્થે પોતાના દરેક વર્ષની ઉપજમાંથી છઠ્ઠો ભાગ
અવશ્ય ધર્મકૃત્યમાં ખર્ચવો જોઈએ. ગ્રંથો લખાવવા
જોઈએ પ્રતિમાઓ ભરાવવી જોઈએ. તીર્થયાત્રાઓ વર્ષમાં
એક બે કરવી જોઈએ. ચઉદ નિયમ ધારવા જોઈએ પરિગ્રહનો
નિયમ ધારવો જોઈએ શ્રુતજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.
સાધુ મહારાજને અન્ન-પાણી વહોરાવવા જોઈએ. ઇત્યાદિ કાર્યોથી
આત્મહિત કરવા ભગ્ય જીવોએ પ્રવૃત્તિ કરવી-એવી મારી
વારંવાર ભલામણ છે આ ગ્રંથ વાંચી દરેક ભગ્ય જીવો
આત્મહિત કરી અનુક્રમે શિવમુખ પામે.

इत्येवमाशी. ॐ श्री शान्ति. शान्ति।

निधानसागर तास शिष्य, त्रोडे कर्मनो पास ।
 मयासागरजी तास शिष्य, करे कर्मनो नाश ॥ १० ॥
 तस पदपंकज सेवता, नेमसागर मुनिराय ।
 दश दिशि कीर्ति जेहनी, जगमांही गवाय ॥ ११ ॥
 तास चरणने सेवता, रविसागर गुणवंत ।
 रवि पेठे तेजे करी, ज्ञानी ध्यानी महंत ॥ १२ ॥
 श्रीसुखसागर तास शिष्य, विनयवंत शिरदार ।
 बुद्धिसागर तास शिष्य, ग्रंथ कर्यो जयकार ॥ १३ ॥
 यावत् पृथ्वी स्थिर रहे, तावत् रहेशो ग्रंथ ।
 भणशे गणशे जे भवि, ते लहेशे शिवपंथ ॥ १४ ॥
 ज्ञान ध्यानमां स्थिर थई, ध्यातां आतम भूप ।
 आतम ते परमात्मा, अजरामर चिद्रूप ॥ १५ ॥

ॐ शान्तिः ३

—: संपूर्ण :-

